

Regeringens proposition

1982/83: 165

om verkställighet av avgöranden om vårdnad eller umgänge m.m.;

beslutad den 7 april 1983.

Regeringen föreslår riksdagen att anta de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll ovannämnda dag.

På regeringens vägnar

INGVAR CARLSSON

ANNA-GRETA LEIJON

Propositionens huvudsakliga innehåll

Enligt propositionen bör frågor om verkställighet av de allmänna domstolarnas avgöranden om vårdnad eller umgänge m.m. liksom hittills prövas av länsrätterna.

Propositionen innebär att de nuvarande möjligheterna att besluta om polishämtning av barn begränsas. När det gäller verkställighet av ett vårdnadsavgörande får polishämtning i fortsättningen beslutas endast om verkställighet annars inte kan ske eller om hämtning är nödvändig för att undvika att barnet lider allvarlig skada. Och vid verkställighet av avgöranden om umgänge mellan barnet och en förälder som inte är vårdnadshavare skall polishämtning kunna beslutas endast om verkställighet annars inte kan ske och barnet har ett särskilt starkt behov av umgänge med föräldern.

En nyhet är att de allmänna domstolarna skall på yrkande av part kunna kombinera ett avgörande om vårdnad eller umgänge med ett vitesföreläggande för motparten att lämna ifrån sig barnet. Det medför att länsrätterna i dessa fall inte behöver anlitas för ett sådant vitesföreläggande, något som bör leda till ett snabbare verkställighetsförfarande än f.n.

De nya reglerna föreslås träda i kraft samtidigt med de andra regler om vårdnad och umgänge m.m. som riksdagen nyligen har antagit, alltså den 1 juli 1983.

Propositionens lagförslag

1 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1983:47) om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om 6 kap. 21 § och 21 kap. 7 § föräldrabalken i paragrafernas lydelse enligt lagen (1983:47) om ändring i föräldrabalken

dels att 6 kap. 21 § skall betecknas 6 kap. 22 §,

dels att 21 kap. 7 § inte skall träda i kraft.

2 Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹

dels att 20 kap. 11 § och 21 kap. skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i 6 kap. skall införas en ny paragraf, 21 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

21 §

I mål om vårdnad eller umgänge kan rätten, i samband med att den meddelar dom eller beslut i saken och om det finns särskilda skäl, på yrkande av part förelägga motparten vid vite att lämna ifrån sig barnet. Har vite förelagts i samband med beslut som avses i 20 § första stycket, kan rätten förordna att föreläggandet skall gälla omedelbart.

Talan mot beslut om föreläggande enligt första stycket får föras endast i samband med talan mot domen eller beslutet om vårdnad eller umgänge.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten på ansökan av den part som har begärt föreläggandet.

20 kap.

11 §

Mot beslut som underrätt har meddelat under rättegången i fråga, som avses i 6 kap. 13 §, 7 kap. 15 §,

Mot beslut, som underrätt har meddelat under rättegången i frågor som avses i 6 kap. 20 §, 7 kap.

¹ Balken omtryckt 1978:853.

Nuvarande lydelse

10 kap. 14 §, 11 kap. 15 eller 16 § eller 18 kap. 14 §, skall talan föras särskilt.

Föreslagen lydelse

15 §, 10 kap. 14 §, 11 kap. 15 eller 16 § eller 18 kap. 14 §, skall talan föras särskilt.

21 kap.

Om verkställighet av dom eller beslut rörande vårdnad m.m.

Verkställighet av dom eller beslut

Verkställighet av vad allmän domstol i dom eller beslut bestämt om vårdnad eller umgängesrätt eller om överlämnande av barn sökes hos länsrätten.

Har domen eller beslutet icke vunnit laga kraft och är ej särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får länsrätten icke vidtaga åtgärd enligt 2 eller 3 §.

Om verkställighet av domar eller beslut om vårdnad eller umgänge m.m.

Verkställighet av domar eller beslut

1 §

Verkställighet av vad allmän domstol har bestämt i dom eller beslut om vårdnad, umgänge eller överlämnande av barn söks hos länsrätten. Har domen eller beslutet inte vunnit laga kraft och är det inte särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får länsrätten inte vidta åtgärder enligt 2-4 §§.

2 §²

Innan länsrätten förordnar om verkställighet, äger den uppdraga åt ledamot eller suppleant i socialnämnden eller tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom. Sådant uppdrag får även lämnas åt annan lämplig person.

Den som fått uppdrag enligt första stycket skall inom tid som länsrätten bestämmer lämna denna en redogörelse för de åtgärder som vidtagits och vad som förekommit vid uppdragets utförande. Tiden får ej utan synnerliga skäl sättas längre än två veckor.

Innan länsrätten förordnar om verkställighet, får den uppdra åt ledamot eller suppleant i socialnämnden eller tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom eller henne. Sådant uppdrag får även lämnas åt någon annan lämplig person.

Den som har fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom den tid som länsrätten bestämmer lämna denna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har kommit fram. Tiden får inte sättas längre än två veckor. Länsrätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar för att nå en frivillig fullgörelse.

3 §

Förordnar länsrätten om verkställighet, äger den förelägga vite eller, om det anses nödvändigt, besluta att barnet skall hämtas genom

Förordnar länsrätten om verkställighet, får den förelägga vite eller besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg.

² Senaste lydelse 1981:26.

Nuvarande lydelse

polismyndighets försorg. Länsrätten kan även i samband med förordnandet lämna uppdrag enligt 2 §, om sådant ej förekommit tidigare.

Om särskilda skäl föreligga, får länsrätten för att underlätta barnets överflyttning föreskriva, att barnet tillfälligt skall omhändertas på lämpligt sätt.

Länsrätten äger utdöma förelagt vite.

Föreslagen lydelse

Hämtning får dock beslutas endast i de fall och under de förutsättningar som anges i andra och tredje styckena,

Är det fråga om dom eller beslut om vårdnad eller överlämnande av barn, får länsrätten besluta om hämtning av barnet, om verkställighet annars inte kan ske eller om hämtning är nödvändig för att undvika att barnet lider allvarlig skada.

Är det fråga om dom eller beslut om umgänge mellan barnet och en förälder som inte är vårdnadshavare, får länsrätten besluta om hämtning av barnet, om verkställighet annars inte kan ske och barnet har ett särskilt starkt behov av umgänge med föräldern.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten på ansökan av den part som har begärt verkställigheten.

4 §

Förordnar länsrätten om verkställighet, kan den även lämna uppdrag enligt 2 §. Har rätten beslutat att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg, skall sådant uppdrag lämnas, om inte särskilda skäl talar mot det.

Om det finns särskilda skäl, får länsrätten för att underlätta att barnet överflyttas föreskriva att barnet tillfälligt skall tas om hand på lämpligt sätt.

Förordnar länsrätten om verkställighet av en dom eller ett beslut om umgänge som har vunnit laga kraft, kan rätten, när det påkallas av förhållanden som har inträffat efter domen eller beslutet, jämka vad som har bestämts om villkor eller tidpunkt för umgänget.

4 §

Har barnet fyllt femton år, får verkställighet icke ske mot dess vilja, utan att länsrätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets

5 §

Har barnet fyllt tolv år, får verkställighet inte ske mot dess vilja utom då länsrätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets

Nuvarande lydelse

bästa. Detsamma gäller, om barnet ännu *ej* fyllt femton år men nått så-
dan mognad att dess vilja bör beak-
tas på motsvarande sätt.

5 §³

Är det uppenbart att förhållan-
dena ändrats väsentligt sedan all-
män domstols dom eller beslut
meddelades, kan länsrätten vägra
verkställighet, om det av hänsyn till
barnets bästa är påkallat att fråga
om ändring beträffande vårdnad el-
ler umgängesrätt prövas av allmän
domstol. Sådan fråga upptages av
allmän domstol på ansökan av den
som varit part i ärendet hos länsrät-
ten eller av socialnämnden.

Länsrätten får även i annat fall
vägra verkställighet, om risk, som
ej är ringa, föreligger för skada på
barnets kroppsliga eller själsliga
hälsa.

Överflyttning av barn i andra fall

6 §

Även om dom eller beslut som
avses i 1 § *ej* föreligger, äger den
som har vårdnaden att, när barnet
vistas hos annan, påkalla länsrät-
tens åtgärd för att barnet skall över-
flyttas till honom.

Föreligger särskilda skäl att frå-
ga om ändring beträffande vårdna-
den prövas av allmän domstol, kan
länsrätten vägra att vidtaga den
sökta åtgärden.

I övrigt äga 2-5 §§ tillämpning.

7 §⁴

Bestämmelserna i 6 § gäller ock-
så när föräldrar, adoptivföräldrar
eller särskilt förordnade förmynd-
dare gemensamt har vårdnaden och
en av dem utan beaktansvärt skäl
egenmäktigt bortfört eller kvar-
håller barnet samt den andre begär
rättelse.

Föreslagen lydelse

bästa. Detsamma gäller, om barnet
ännu *inte* har fyllt tolv år men *har*
nått *en* sådan mognad att dess vilja
bör beaktas på motsvarande sätt.

6 §

Länsrätten kan vägra verkstäl-
lighet, om det är uppenbart att för-
hållandena har ändrats sedan den
allmänna domstolens dom eller be-
slut meddelades och det av hänsyn
till barnets bästa är påkallat att frå-
gan om vårdnad eller umgänge prö-
vas på nytt. Sådan fråga tas upp av
allmän domstol på ansökan av den
som har varit part i målet hos läns-
rätten eller på ansökan av social-
nämnden.

Länsrätten får även i annat fall
vägra verkställighet, om det finns
risk som *inte* är ringa för att barnets
kroppsliga eller själsliga hälsa ska-
das.

7 §

Även om dom eller beslut som
avses i 1 § *inte* föreligger, kan bar-
nets vårdnadshavare, när barnet
vistas hos någon annan, begära att
länsrätten beslutar om åtgärd för
att barnet skall överflyttas till vård-
nadshavaren.

Länsrätten kan vägra att vidta
den begärda åtgärden, om det av
hänsyn till barnets bästa är påkal-
lat att frågan om vårdnaden prövas
av allmän domstol.

I övrigt gäller 2-6 §§.

8 §

Bestämmelserna i 7 § gäller ock-
så när föräldrar, adoptivföräldrar
eller särskilt förordnade förmynd-
dare gemensamt har vårdnaden och
en av dem utan beaktansvärt skäl
egenmäktigt bortfört eller kvar-
håller barnet samt den andre begär
rättelse.

³ Senaste lydelse 1981:26.

⁴ Lydelse enligt 1983:47.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Gemensamma bestämmelser

8 §⁵

Hämtning och annan åtgärd *berör* barnet skall utföras på ett *för barnet så skonsamt sätt* som möjligt.

Vid hämtning *skola ledamot eller suppleant i socialnämnd eller tjänsteman inom socialtjänsten och, om möjligt, läkare närvara*. Om barnet på grund av sjukdom *ej* bör flyttas eller annat särskilt hinder *möter*, skall hämtningen uppskjutas.

9 §⁶

Föreligger i *ärende som avses i detta kapitel* fara att barnet *föres* ur landet eller är *ärendet* av annan anledning brådskande, kan länsrätten omedelbart förordna, att barnet skall *omhändertagas* på sätt länsrätten finner lämpligt.

Kan beslut enligt första stycket *ej* avvaktas, får *polismyndighet vidta* sådan omedelbar åtgärd som kan ske utan skada för barnet. När sådan åtgärd *vidtages*, *skola om möjligt ledamot eller suppleant i socialnämnden eller tjänsteman inom socialtjänsten och läkare närvara*. Åtgärden skall genast anmälas till länsrätten, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

10 §

I *ärende* enligt detta kapitel kan länsrätten förordna, att barnet skall undersökas av läkare.

9 §

Hämtning och annan åtgärd *som rör* barnet skall utföras på ett *sätt som är så skonsamt som möjligt för barnet*.

Vid hämtning *skall någon som kan vara till stöd för barnet närvara*. Finns det en sådan kontaktperson för barnet som *avses i socialtjänstlagen (1980:620)* bör denne *anlitas*. Om möjligt skall också en barnläkare, barnpsykiater eller barnpsykolog *medverka*. Om barnet på grund av sjukdom *inte* bör flyttas eller *om det möter något annat* särskilt hinder, skall hämtningen uppskjutas.

10 §

Föreligger i *mål enligt detta kapitel* fara för att barnet *förs* ur landet eller är *saken* av annan anledning brådskande, kan länsrätten omedelbart förordna att barnet skall *tas om hand* på *det sätt som länsrätten finner lämpligt*.

Kan ett beslut enligt första stycket *inte* avvaktas, får *polismyndigheten, oavsett om något mål är anhängigt, vidta sådana omedelbara åtgärder* som kan ske utan skada för barnet. När *en* sådan åtgärd *vidtas* skall om möjligt *närvara en läkare samt företrädare för socialtjänsten eller i förekommande fall en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (1980:620)*. Åtgärden skall genast anmälas till länsrätten, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

11 §

I *mål* enligt detta kapitel kan länsrätten förordna att barnet skall undersökas av läkare.

⁵ Senaste lydelse 1981:26.

⁶ Senaste lydelse 1981:26.

Nuvarande lydelse

I kallelse till läkarundersökning äger länsrätten förelägga vite. Länsrätten äger utdöma förelagt vite.

11 §⁷

Länsrätten får, enligt vad som är skäligt, förordna att den ena parten skall ersätta motpartens kostnader i ett ärende enligt detta kapitel.

Kostnad för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra punkten, hämtning eller omhändertagande av barn och läkarundersökning betalas av allmänna medel.

Den som har hand om barnet får tillerkännas ersättning och förskott i anledning av *kostnad* för resa och uppehälle i samband med inställelse vid läkarundersökning enligt 10 §. Härvid äger 15 § förvaltningsprocesslagen (1971:291) motsvarande tillämpning.

Föreslagen lydelse

I kallelse till läkarundersökning får länsrätten förelägga vite. Länsrätten prövar frågor om utdömande av förelagt vite.

12 §

I mål enligt detta kapitel skall länsrätten hålla muntlig förhandling, om det inte är uppenbart obehövt. Om muntlig förhandling i kammarrätten och regeringsrätten finns bestämmelser i 9 § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Vid muntlig förhandling får barnet höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

Uteblir en part från en förhandling till vilken han eller hon har kallats vid vite att inställa sig personligen, får rätten förordna att parten skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag.

13 §

Länsrätten får, enligt vad som är skäligt, förordna att den ena parten skall ersätta motpartens kostnader i ett mål enligt detta kapitel.

Kostnader för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra meningen, för hämtning av en part till förhandling, för hämtning eller omhändertagande av barn och för läkarundersökning, betalas av allmänna medel. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att en part som har föranlett kostnad för hämtning skall helt eller delvis betala kostnaden till statsverket.

Den som har hand om barnet får tillerkännas ersättning och förskott med anledning av *kostnader* för resa och uppehälle i samband med inställelse vid läkarundersökning enligt 11 §. Härvid gäller 15 § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

⁷ Senaste lydelse 1981:781.

Nuvarande lydelse

Fråga om ersättning enligt andra och tredje styckena prövas av länsrätten.

12 §

Länsrätten kan förordna att beslut enligt detta kapitel som ej avser utdömande av vite eller ersättning för parts *kostnad* skall *lända till omedelbar efterrättelse*.

13 §

Beslut enligt detta kapitel *angående* överflyttning *utgör ej hinder* att den *därvid avgjorda frågan* prövas på nytt, när ändrade förhållanden eller annat särskilt skäl föranleder det.

14 §

Vid handläggning i *kammarrätt* av mål enligt detta kapitel *skola* nämndemän ingå i rätten.

Föreslagen lydelse

Frågor om ersättning enligt andra och tredje styckena prövas av länsrätten.

14 §

Länsrätten kan förordna att beslut enligt detta kapitel som ej avser utdömande av vite, ersättning för parts *kostnader eller parts skyldighet att betala kostnader till statsverket* skall gälla omedelbart.

15 §

Beslut enligt detta kapitel *om* överflyttning *av barn hindrar inte* att den *fråga som har avgjorts* prövas på nytt, när ändrade förhållanden eller *något* annat särskilt skäl föranleder det.

16 §

Vid handläggning i *kammarrätten* av mål enligt detta kapitel *skall* nämndemän ingå i rätten.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1983. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrifter som har ersatts genom bestämmelser i denna lag, tillämpas i stället de nya bestämmelserna.

2. Beslut enligt 21 kap. 13 § andra stycket i dess nya lydelse om skyldighet för en part att betala hämningskostnader till statsverket får meddelas endast om hämtningen har beslutats efter lagens ikraftträdande.

3 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1983:48) om ändring i brottsbalken**

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 4 § brottsbalken i paragrafens lydelse enligt lagen (1983:48) om ändring i brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

7 kap.

4 §

Skiljer någon obehörigen barn under femton år från den som har vårdnaden, dömes, om det ej är brott mot frihet, för egenmäktighet med barn till böter eller fängelse i högst sex månader.

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för egenmäktighet med barn till böter eller fängelse i högst sex månader, om gärningen inte ut-

Nuvarande lydelse

Detsamma skall gälla, om den som gemensamt med annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortför barnet eller om den som skall ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Föreslagen lydelse

gör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortför barnet eller om den som skall ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, skall gärningsmannen dömas till fängelse i högst två år.

4 Förslag till**Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429)**

Härigenom föreskrivs att 9, 16 och 26 §§ rättshjälpslagen (1972:429)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***9 §²**

Vid allmän rättshjälp betalar staten kostnaderna i den rättsliga angelägenhet som rättshjälpen avser.

Såsom kostnad för rättshjälpen anses den rättssökandes kostnad för

1. biträde som varit behövligt för tillvaratagande av den rättssökandes rätt,

2. bevisning vid allmän domstol, bostadsdomstolen, marknadsdomstolen, arbetsdomstolen eller krigsrätt samt nödvändig utredning i angelägenhet, som kan komma under sådan domstols prövning eller som skall prövas av skiljemän,

3. utredning i angelägenhet som skall prövas av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet om utredningen är skäligen påkallad för tillvaratagande av den rättssökandes rätt och ej kan erhållas genom myndigheten,

4. resa och uppehälle för den rättssökande eller hans ställföreträdare och för vårdare eller annan,

4. resa och uppehälle för den rättssökande eller hans ställföreträdare och för vårdare eller annan,

¹ Lagen omtryckt 1979:240.

² Senaste lydelse 1981:1287.

Nuvarande lydelse

som måste anlitas i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts, eller i samband med inställelse för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om faderskap enligt 3 kap. föräldrabalken eller läkarundersökning enligt 21 kap. 10 § samma balk,

5. avgift som utgår för ansökan enligt expeditiönskungörelsens (1964:618) avgiftslista, avdelning II, samt särskild avgift som skall betalas enligt förordningen (1981:1185) om utsökningsavgifter,

6. vad av allmänna medel utgått i ersättning för översättning eller i ersättning enligt 4 eller 5 § lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap eller enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag för bevisning som rätten självant föranställt om,

7. skiftesman som av domstol förordnats att verkställa bodelning med anledning av äktenskapsskillnad eller boskillnad,

8. medling enligt 42 kap. 17 § rättegångsbalken.

Såsom kostnad för bevisning enligt andra stycket 2 anses ej den rättssökandes kostnad för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om faderskap enligt 3 kap. föräldrabalken.

Allmän rättshjälp får, om ej annat följer av 17 §, beviljas av advokat eller av biträdande jurist på advokatbyrå, om den rättsliga angelägenheten avser

äktenskapsskillnad
boskillnad, dock inte enligt 9 kap. 2 § giftermålsbalken
underhållsbidrag till make eller barn

faderskap till barn
vårdnad

umgängesrätt.

Advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå får ej bevilja allmän rättshjälp för verkställighet av av-

Föreslagen lydelse

som måste anlitas i samband med inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts, eller i samband med inställelse för sådan blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper som avses i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap eller läkarundersökning enligt 21 kap. 11 § föräldrabalken,

Såsom kostnad för bevisning enligt andra stycket 2 anses ej den rättssökandes kostnad för sådan blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper som avses i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap.

16 §³

Allmän rättshjälp får, om ej annat följer av 17 §, beviljas av advokat eller av biträdande jurist på advokatbyrå, om den rättsliga angelägenheten avser

äktenskapsskillnad
boskillnad, dock inte enligt 9 kap. 2 § giftermålsbalken
underhållsbidrag till make eller barn

faderskap till barn
vårdnad

umgänge.

Advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå får ej bevilja allmän rättshjälp för verkställighet av av-

³ Senaste lydelse 1981:1287.

Nuvarande lydelse

görande om underhållsbidrag, vårdnad eller *umgängesrätt*. Ej heller får advokat eller biträdande jurist bevilja allmän rättshjälp

1. om den rättssökande är dödsbo,

2. om den rättssökande är bosatt utom riket,

3. om den rättsliga angelägenheten skall prövas eller på annat sätt behandlas utom riket.

Föreslagen lydelse

görande om underhållsbidrag, vårdnad eller *umgänge*. Ej heller får advokat eller biträdande jurist bevilja allmän rättshjälp

1. om den rättssökande är dödsbo,

2. om den rättssökande är bosatt utom riket,

3. om den rättsliga angelägenheten skall prövas eller på annat sätt behandlas utom riket.

26 §

Ersättning som avses i 9 § andra stycket 4 utgår enligt bestämmelser som regeringen meddelar.

Ersättning enligt första stycket *bestämmer* av den myndighet inför vilken inställelsen sker. Vid inställelse för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om faderskap enligt 3 kap. föräldrabalken *bestämmer* ersättningen av domstolen. Ersättning för inställelse vid läkarundersökning enligt 21 kap. 10 § föräldrabalken *bestämmer* av länsrätten.

Ersättning enligt första stycket *bestäms* av den myndighet inför vilken inställelsen sker. Vid inställelse för *sådan* blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper som avses i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap *bestäms* ersättningen av domstolen. Ersättning för inställelse vid läkarundersökning enligt 21 kap. 11 § föräldrabalken *bestäms* av länsrätten.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1983.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1983-03-17

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden I. Carlsson, Lundkvist, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Hjelm-Wallén, Petersson, Andersson, Rainer, Boström, Bodström, Göransson, Gradin, Dahl, R. Carlsson, Holmberg, Hellström

Föredragande: statsrådet Rainer

Lagrådsremiss om verkställighet av avgöranden om vårdnad eller umgänge m.m.

1 Inledning

I januari 1983 antog riksdagen de förslag till ändringar i de nuvarande reglerna om vårdnad och umgänge m.m. som regeringen hade lagt fram i prop. 1981/82:168, med de justeringar som lagutskottet hade föreslagit (LU 1982/83:17, rskr 131). De nya reglerna träder i kraft den 1 juli 1983 (SFS 1983:47-50).

Propositionen byggde på betänkandet (SOU 1979:63) Om föräldraansvar m.m., som hade avgetts av utredningen (Ju 1977:08) om barnens rätt.¹ Betänkandet innehöll även förslag till ändringar i bestämmelserna i 21 kap. föräldrabalken om verkställighet av vårdnadsavgöranden m.m. Dessa förslag behandlades dock inte i propositionen. Enligt departementschefen var det lämpligast att ställning togs i ett sammanhang till såväl frågan om utformningen av de interna bestämmelserna i 21 kap. föräldrabalken som frågan om Sveriges anslutning till de båda konventioner om bortrövande av barn som har antagits år 1980 av Europarådet resp. Haagkonferensen för internationell privaträtt. Och en sådan samlad bedömning var departementschefen inte beredd att göra i det sammanhanget. Avsikten var att de

¹ Justitieombudsmannen Tor Sverne, ordförande, samt riksdagsledamoten Märta Fredrikson, utredningssekreterarna Yvonne Hedvall och Kerstin Sandelius, departementssekreteraren Lars Strand och ombudsmannen Maria West. West ersattes senare av bitr. professorn Lars Dencik. Sakkunniga: barnombudsmannen Rigmor von Euler, medicinalrådet Karl Grunewald, byråföreståndaren Gunni Jentzsch, direktören Gunnar Krantz, advokaten Valborg Lundgren, författaren Gunnel Linde, avdelningsdirektören Anna-Lisa Melldén, byråchefen Ivan Ottoson, hovrättsassessorerna Nina Pripp och hovrättsrådet Anders Thunved. Experter: professorn Michael Bohman och psykologen Inga Gustafsson.

ytterligare överväganden som krävdes i stället skulle redovisas i en departementspromemoria, som efter sedvanlig remissbehandling kunde läggas till grund för en proposition i ämnet (se prop. 1981/82:168 s. 20).

Övervägandena beträffande frågan om Sveriges anslutning till de nämnda konventionerna har visat sig vara mer tidskrävande än beräknat. Arbetet har dock numera fortskridit så långt att det kan konstateras att en anslutning till konventionerna inte hindrar att en begränsad översyn görs av de interna bestämmelserna i 21 kap. föräldrabalken. För att de ändringar som bör göras i dessa bestämmelser skall kunna träda i kraft samtidigt med de redan beslutade ändringarna i reglerna om vårdnad och umgänge m.m., har de frågor som rör 21 kap. föräldrabalken brutits ut till särskild behandling i detta sammanhang.

Vid behandlingen av förslagen i prop. 1981/82:168 uttalade riksdagen att frågan om påföljd för bortförande av barn som vårdas enligt socialtjänstlagen (1980:620) eller lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) borde övervägas närmare (se LU 1982/83:17 s. 32 f). Även den fråga som riksdagen sålunda har pekat på behandlas i det följande. I denna fråga har samråd skett med riksåklagaren, rikspolisstyrelsen och socialstyrelsen.

I detta lagstiftningsärende har överläggningar vidare hållits med företrädare för de danska, finländska, isländska och norska justitiedepartementen.

Beträffande gällande rätt och utredningens överväganden och förslag i fråga om verkställighet av avgöranden om vårdnad eller umgänge m.m. kan hänvisas till utredningens betänkande (s. 34-36 och 115-133; jfr prop. 1981/82:168 bilagedelen s. 5 och 18-20). Remissyttrandena över förslaget i denna del har redovisats i prop. 1981/82:168 (bilagedelen s. 240-303).

2 Allmän motivering

2.1 Beslutande myndigheter

Enligt 21 kap. föräldrabalken beslutar länsrätterna om verkställighet av de allmänna domstolarnas avgöranden om vårdnad eller umgänge m.m. För att ett beslut om verkställighet skall genomföras kan länsrätterna förelägga vite eller förordna att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Länsrätternas beslut i dessa frågor kan överklagas till kammarrätterna. Kammarrätternas beslut kan, under vissa förutsättningar, överklagas till regeringsrätten.

Utredningen anser att verkställighetsfrågorna bör prövas av samma myndigheter som redan har prövat frågan om vårdnad eller umgänge. Utredningen föreslår därför att mål om verkställighet av vårdnadsavgöranden e.d. i fortsättningen skall handläggas vid de allmänna domstolarna och inte vid förvaltningsdomstolarna. En fördel med detta förslag är enligt

utredningen att de allmänna domstolarna då självmant kan ta upp frågan om vårdnaden eller umgänget på nytt när verkställighet begärs av det tidigare avgörandet.

Utredningens förslag har fått ett blandat mottagande hos remissinstanserna. Förslaget biträds av bl.a. Göta hovrätt, Malmö tingsrätt och Sveriges advokatsamfund, liksom av de socialnämnder som har yttrat sig. Förslaget avstyrks däremot av bl.a. Stockholms tingsrätt, kammarrätten i Stockholm, länsrätterna i Stockholms län, Göteborgs och Bohus län, Uppsala län och Södermanlands län, domstolsverket och Sveriges domareförbund. Också socialstyrelsen är kritisk mot förslaget.

Enligt min mening bör man så långt möjligt undvika att själva frågan om vårdnaden eller umgänget prövas på nytt i verkställighetsmålet. Annars riskerar man att detta mål kompliceras i onödan och drar ut på tiden. Erfarenheten visar att det i det stora flertalet mål om verkställighet inte är påkallat att allmän domstol omprövar det tidigare avgörandet om vårdnad eller umgänge. Den omständigheten att en sådan omprövning i vissa fall behöver göras utgör inte något bärande skäl för att också verkställighetsfrågan måste prövas av allmän domstol.

Som utredningen själv har framhållit har länsrätterna en organisation som är väl anpassad för praktiska verkställighetsfrågor och för en skyndsamt handläggning. Länsrätterna har också sedan länge erfarenhet inte bara av mål om verkställighet för överlämnande av barn utan även av andra måltyper som rör sociala frågor. Detta gäller inte minst mål om barns personliga förhållanden, där det ofta blir fråga om bedömningar av liknande slag som i verkställighetsmålen. Den nya socialtjänstlagstiftning som trädde i kraft den 1 januari 1982 medför att länsrätterna får vidgad erfarenhet och därmed ytterligare sakkunskap beträffande sociala mål. Allt detta är omständigheter som talar för att länsrätterna och de överordnade förvaltningsdomstolarna även i fortsättningen bör handlägga mål om verkställighet för överlämnande av barn.

Ett skäl som utredningen har åberopat för att verkställighetsmålen skall föras över till de allmänna domstolarna är att man då får en processform som innebär att muntlig förberedelse blir regel. Enligt utredningen är ett muntligt inslag i handläggningen värdefullt, bl.a. därför att föräldrarna då kan träffas och diskutera sin konflikt om barnet. Jag delar i och för sig denna uppfattning. Jag kan dock inte se att detta är något argument för att handläggningen av verkställighetsmålen anförtros åt de allmänna domstolarna. Redan nu förekommer muntlig förhandling vid länsrätterna i stor utsträckning när mål av detta slag handläggs. Det sker med stöd av 9 § förvaltningsprocesslagen (1971:291), där det sägs bl.a. att muntlig förhandling skall hållas om någon part begär det samt förhandlingen inte är obehövlig och inte heller särskilda skäl talar mot det. Anser man att betydelsen av muntlig förhandling bör markeras ytterligare, är det givetvis inget som hindrar att en regel härom tas in i t.ex. 21 kap. föräldrabalken.

Sammanfattningsvis anser jag att mål om verkställighet för överlämnande av barn bör liksom hittills handläggas av länsrätterna, med möjlighet att överklaga målen till kammarrätterna och i sista hand regeringsrätten. I enlighet med vad jag nyss sade om värdet av muntliga förhandlingar bör man emellertid föreskriva i 21 kap. föräldrabalken att länsrätterna skall hålla sådan förhandling i dessa mål om det inte är uppenbart obehövligt (jfr 10 § första stycket LVU). För att man i görligaste mån skall få garantier för att föräldrarna eller de som annars är parter i målet verkligen inställer sig till den muntliga förhandlingen bör länsrätterna vidare ges rätt att förordna om hämtning av parterna till förhandlingen.

Även om frågan om verkställighet av ett vårdnadsavgörande e.d. alltjämt bör prövas av länsrätterna, kan det ifrågasättas om det, som f.n., alltid skall vara nödvändigt med ett särskilt förfarande vid länsrätterna för att få till stånd ett vitesföreläggande mot den som enligt den allmänna domstolens avgörande är skyldig att överlämna barnet. Som rättegångsutredningen har framhållit i sitt remissyttrande (se prop. 1981/82:168 bilagedelen s. 272) finns det i praktiken fall där det redan när den allmänna domstolens avgörande beslutas framstår som klart att det kommer att behövas särskilda åtgärder för att få avgörandet genomfört. Det innebär då en onödig omgång, om ett vitesföreläggande kan utverkas först i ett verkställighetsmål hos länsrätt och inte redan i samband med den allmänna domstolens avgörande.

Jag förordar därför att allmän domstol ges möjlighet att på yrkande av part kombinera ett avgörande om vårdnad eller umgänge med vitesföreläggande för motparten att överlämna barnet. Om ett sådant vitesföreläggande meddelas i samband med ett interimistiskt beslut om vårdnaden eller umgänget (dvs. ett beslut som gäller omedelbart), bör domstolen kunna förordna att även vitesföreläggandet skall gälla omedelbart. Bestämmelser om detta bör tas in i 6 kap. föräldrabalken.

2.2 Förutsättningar för verkställighet

När verkställighet begärs hos länsrätten för överlämnande av ett barn gäller f.n. att rätten i första hand skall försöka få den som barnet vistas hos att frivilligt överlämna barnet till den som rätteligen skall ha hand om barnet. Innan länsrätten förordnar om verkställighet kan den sålunda uppdra åt någon lämplig person att verka för att barnet överlämnas frivilligt.

Enligt utredningen bör denna möjlighet att verka för ett frivilligt överlämnande av barnet utgöra ett väsentligt inslag även i de nya verkställighetsreglerna. Denna uppfattning biträds av alla remissinstanser som har yttrat sig i denna del. Också jag anser att det är av största betydelse att alla ansträngningar görs för att barnet skall överlämnas frivilligt, så att ett förordnande om verkställighet inte behöver meddelas. Om dessa ansträng-

ningar misslyckas, är det dock ofrånkomligt att länsrätten förordnar om verkställighet. Att ansträngningarna att uppnå en lösning på frivillighetens väg emellertid inte bör upphöra i och med att ett sådant förordnande meddelas återkommer jag till i nästa avsnitt.

De nuvarande bestämmelserna om verkställighet för överlämnande av barn bygger på uppfattningen att det i allmänhet är bäst för barnet att överlämnas till den som enligt den allmänna domstolens avgörande eller direkt på grund av lag skall ha hand om barnet. I enlighet med detta synsätt gäller f.n. att länsrätten i princip får vägra verkställighet endast då barnet motsätter sig det eller skulle lida skada av verkställigheten. När det gäller verkställighet av en allmän domstols avgörande om vårdnad etc. kan verkställighet dock vägras även då det är uppenbart att förhållandena har ändrats väsentligt sedan detta avgörande meddelades och det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att frågan om ändring av avgörandet prövas av allmän domstol. Och när den som har begärt verkställighet har vårdnaden om barnet direkt på grund av lag, kan verkställighet vägras om det finns särskilda skäl att frågan om ändring beträffande vårdnaden prövas av allmän domstol.

Utredningen har föreslagit att verkställighet får beslutas endast om det är förenligt med barnets bästa. I detta förslag ligger att den verkställande myndigheten skall ha möjlighet att självant ompröva frågan om vårdnad eller umgänge. Detta förslag har godtagits av en del remissinstanser. Andra remissinstanser har emellertid franhållit att handläggningen hos verkställighetsmyndigheten inte bör omvandlas till en ny process om vårdnaden eller umgänget.

Som jag har sagt i föregående avsnitt bör man så långt möjligt undvika att själva frågan om vårdnaden eller umgänget prövas på nytt i verkställighetsmålet. Det är dock givet att ett vårdnads- eller umgängesavgörande inte bör kunna läggas till grund för omedelbar verkställighet, om förhållandena uppenbarligen har ändrats sedan avgörandet meddelades och det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att frågan om vårdnaden eller umgänget omprövas av allmän domstol. Länsrätten bör med andra ord vägra verkställighet i ett sådant fall. Detsamma bör gälla när någon som är vårdnadshavare direkt på grund av lag begär att få barnet överlämnat till sig men det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att frågan om vårdnaden prövas av allmän domstol.

I ett begränsat hänseende bör länsrätten dock enligt min mening kunna ändra vad den allmänna domstolen har bestämt. Det gäller föreskrifter om tidpunkten och andra villkor för ett beslutat umgänge. Om vårdnadshavaren vägrar att överlämna barnet vid den tidpunkt som den allmänna domstolen har föreskrivit och den andra föräldern därför begär verkställighet hos länsrätten av avgörandet om umgänge, kan tiden för detta umgänge bli inaktuell innan länsrätten har hunnit pröva verkställighetsfrågan. Det är i denna situation rimligt att länsrätten kan jämka vad den

allmänna domstolen har bestämt om tiden för umgänget. Länsrätten bör också ha möjlighet att jämka andra villkor för umgänget som den allmänna domstolen kan ha föreskrivit. En förutsättning bör dock vara att den allmänna domstolens avgörande har vunnit laga kraft och alltså inte kan prövas i en högre instans. Jag återkommer i specialmotiveringen närmare till frågan om länsrättens jämningsmöjlighet.

Liksom hittills bör länsrätten kunna vägra verkställighet av en begäran om överlämnande av ett barn, om barnet självt motsätter sig detta och barnet har nått en sådan mognad att dess vilja bör beaktas. F.n. gäller att barnets vilja alltid skall respekteras när barnet har fyllt 15 år, om inte länsrätten finner att verkställighet är nödvändig av hänsyn till barnets bästa. Denna åldersgräns bör, i överensstämmelse med vad som har skett i annan liknande lagstiftning under senare tid, sänkas till 12 år. För att barnet skall få tillfälle att inför länsrätten framföra sina synpunkter i frågan om överlämnande bör barnet kunna höras vid en muntlig förhandling, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras (jfr 6 kap. 18 § tredje stycket föräldrabalken i dess lydelse enligt SFS 1983:47).

Ytterligare en förutsättning för att ett vårdnadsavgörande e.d. skall få verkställas bör givetvis, liksom f.n., vara att det inte finns en risk som ej är ringa för att barnet skall ta skada av verkställigheten.

2.3 Tvångsmedel

En central fråga vid verkställighet för överlämnande av barn är i vilken utsträckning tvångsmedel bör få komma till användning för att ett beslut om verkställighet skall kunna genomföras i praktiken. De tvångsmedel som f.n. kan komma i fråga enligt 21 kap. föräldrabalken är, som jag tidigare har nämnt, vite och hämtning genom polismyndighetens försorg. Polishämtning får dock beslutas bara "om det är nödvändigt". Enligt förarbetena till de nuvarande bestämmelserna skall hämtning användas med viss återhållsamhet, särskilt när det gäller verkställighet av ett avgörande om umgänge (se prop. 1967:138 s. 43 f).

Enligt utredningen bör det huvudsakliga tvångsmedlet i fortsättningen vara vite. Utredningen anser att polishämtning över huvud taget inte bör komma i fråga när det gäller verkställighet av avgöranden om umgänge och att polishämtning i övrigt bör kunna tillgripas endast som en yttersta utväg i fall då barnet riskerar att skadas av att vara kvar i den miljö där det vistas. En av utredningens sakkunniga vill gå ännu längre och helt utmönstra möjligheten till polishämtning i andra fall än då det är medgivet enligt LVU.

Remissinstanserna anser allmänt att polishämtning bör kunna tillgripas bara i undantagsfall. Flertalet av dem tillstyrker utredningens förslag att polishämtning över huvud taget inte bör förekomma vid verkställighet av

avgöranden om umgänge. Bl.a. socialstyrelsen ansluter sig till uppfattningen att polishämtning bör få ske bara inom ramen för ingripanden enligt LVU.

Också jag anser att vite bör utgöra det huvudsakliga tvångsmedlet mot den som inte frivilligt fullgör sin skyldighet att överlämna barnet. Som jag har sagt i föregående avsnitt bör emellertid alla ansträngningar ha vidtagits för att nå en frivillig lösning innan det blir aktuellt att tillgripa detta tvångsmedel. Och även i samband med att ett vitesföreläggande meddelas bör länsrätten undersöka om överlämnandet trots allt inte kan genomföras på frivillighetens väg. Länsrätten bör då kunna uppdra åt någon lämplig person att verka för detta. Denna möjlighet bör, till skillnad från vad som gäller f.n., finnas även om ett sådant uppdrag redan har lämnats tidigare men av olika skäl inte har lett till åsyftat resultat.

Som jag har sagt i avsnitt 2.1 bör vite kunna föreläggas inte bara av länsrätten i ett verkställighetsmål utan också av allmän domstol i samband med domstolens avgörande om vårdnad eller umgänge. I överensstämmelse med vad jag nyss nämnde bör domstolen givetvis inte meddela ett vitesföreläggande om det finns förutsättningar för ett frivilligt överlämnande. Det finns dock inte anledning att låta den allmänna domstolen uppdra åt någon lämplig person att verka för detta, utan denna möjlighet bör finnas bara i verkställighetsmålen.

Om ett vitesföreläggande inte iakttas, bör vitet kunna dömas ut av länsrätten. Detta bör gälla även i det fall att vitet har förelagts av allmän domstol. När ett förelagt vite döms ut, kan det nämligen finnas anledning att förelägga ett nytt vite. Och eftersom det nya föreläggandet skall meddelas av länsrätten, är det mest praktiskt att även frågan om utdömmande av det tidigare förelagda vitet prövas av denna myndighet.

Även om vitet sätts till ett så högt belopp att det bör verka avskräckande på den part som vitesföreläggandet riktar sig mot, får man räkna med att det kan uppkomma fall då detta tvångsmedel inte är tillräckligt för att förmå denna part att överlämna barnet. Frågan är om man för dessa fall bör behålla möjligheten att barnet hämtas genom polismyndighetens försorg. Enligt min mening finns det inte anledning att, som kammarrätten i Stockholm har varit inne på i sitt remissyttrande (se prop. 1981/82:168 bilagedelen s. 245), förstärka vitessanktionen på så sätt att vite kan föreläggas inte bara i pengar utan även i form av fängelse (från möjligheten att ett i pengar utdömt vite i extrema fall kan förvandlas till fängelse torde man i detta sammanhang kunna bortse; jfr prop. 1982/83:93).

Polishämtning av barn förekommer f.n. i ytterst få fall. Dessa fall väcker å andra sidan ibland stor uppmärksamhet, inte minst i massmedia. Det är givet att det finns risk för att ett barn skall ta skada av en sådan upplevelse. Och även om polishämtningen – som vanligen är fallet – sker lugnt och odramatiskt, torde den lika fullt kunna utgöra en psykologisk påfrestning för barnet. Det kan därför ifrågasättas om polishämtning bör kunna tillgri-

pas som tvångsmedel i fortsättningen. När man tar ställning till denna fråga bör man, som utredningen har framhållit, skilja mellan sådana fall där vårdnadshavaren begär hämtning och sådana fall som gäller verkställighet av avgöranden om umgänge.

När det gäller verkställighet för överlämnande av barnet till vårdnadshavaren är det tydligt att polishämtning måste kunna användas, om barnet riskerar att ta allvarlig skada av att vara kvar i den miljö där det vistas och det därför är nödvändigt att det snabbt tas därifrån. Men även om barnet inte på det sättet far illa av att vara hos den som vägrar att överlämna barnet, blir situationen i längden ohållbar om barnet hålls undan från sin vårdnadshavare. Förutom att denne, när vårdnadsfrågan har avgjorts av allmän domstol, har befunnits lämpligare än den andra parten att stadigvarande vårda barnet kan åtskilliga praktiska komplikationer uppkomma genom att den som håller kvar barnet saknar de juridiska möjligheter som vårdnadshavaren har att ta till vara barnets intressen. Om det inte har inträffat ändrade förhållanden som gör att vårdnaden bör flyttas över till den som barnet vistas hos och det inte heller finns någon möjlighet att förmå denne att frivilligt eller under hot om vite överlämna barnet till vårdnadshavaren, återstår enligt min mening inte någon annan lösning än att barnet hämtas genom polismyndighetens försorg.

Sammanfattningsvis anser jag att polishämtning inte kan avvaras som ett yttersta tvångsmedel för att få barnet överlämnat till vårdnadshavaren i fall då alla andra möjligheter att åstadkomma detta är uttömda eller då det är nödvändigt för att undvika att barnet lider allvarlig skada.

När det gäller verkställighet av avgöranden om umgänge mellan barnet och en förälder som inte är vårdnadshavare är situationen delvis en annan. Åtgärden gäller i dessa fall endast för en samvaro under begränsad tid. Behovet av att få avgörandet verkställt gör sig därmed inte lika starkt gällande som när barnet skall överlämnas till vårdnadshavaren för att stadigvarande vistas hos denne. Beaktas bör också att en polishämtning – även om den utförs under lugna former – kan hämma förutsättningarna för ett harmoniskt umgänge mellan barnet och den andra föräldern och därmed medföra att syftet med umgänget förfelas.

Jag är därför, liksom utredningen och flertalet remissinstanser, tveksam till om man i fortsättningen bör behålla polishämtning som tvångsmedel för att ett domstolsavgörande om umgänge skall kunna genomföras. I första hand gäller det i stället att söka förhindra att det uppstår en sådan situation där vårdnadshavaren vägrar att medverka till umgänget. Jag vill erinra om vad som har sagts i förarbetena till de nya regler om vårdnad och umgänge m.m. som träder i kraft den 1 juli 1983 om att domstolen i vårdnadstvister bör, om inte andra omständigheter talar för en annan lösning, förordna den av föräldrarna till vårdnadshavare som kan antas bäst främja ett nära och gott umgänge mellan barnet och den andra föräldern (se prop. 1981/82:168 s. 66 och LU 1982/83:17 s. 25). Vidare kan, som riksdagen vid flera

tillfällen har uttalat (se senast LU 1982/83:17 s. 21 och 25), ett konsekvent beteende av vårdnadshavaren i syfte att försvåra ett umgänge tala för att dennes lämplighet att utöva vårdnaden om barnet behöver omprövas.

En vårdnadshavare som motsätter sig ett umgänge mellan barnet och den andra föräldern kan emellertid inte enbart av det skälet alltid anses så olämplig som vårdnadshavare att han eller hon bör fråntas vårdnaden. Om det i ett sådant fall inte går att tala vårdnadshavaren till rätta och umgänget inte heller kan framtvingas genom ett vitesföreläggande, uppkommer frågan om man bör acceptera det uppkomna läget eller om man i sista hand bör kunna genomdriva umgänget genom polishämtning trots de betänkligheter mot detta som jag förut har redovisat.

En utgångspunkt för de nya reglerna om vårdnad och umgänge m.m. är att barn i allmänhet har behov av nära kontakter med båda föräldrarna. Reglerna innebär därför att barnet skall ha möjlighet till umgänge med den förälder som inte är vårdnadshavare. Med hänsyn till detta anser jag att man inte helt kan utmönstra möjligheten att hämta barnet genom polismyndighetens försorg för att barnet skall få umgås med denna förälder. I sammanhanget bör beaktas att redan vetskapen om att hämtning kan tillgripas många gånger kan vara tillräckligt för att förmå en tredskande vårdnadshavare att medverka till umgänget.

Möjligheterna att använda polishämtning för verkställighet av avgöranden om umgänge bör emellertid inskränkas i förhållande till vad som gäller f.n. Liksom jag förut har förordat i fråga om verkställighet av vårdnadsavgöranden bör en förutsättning vara att verkställighet annars inte kan ske. Vidare bör krävas att barnet har ett uttalat önskemål om eller annars ett uppenbart behov av umgänge med den förälder som inte är vårdnadshavare.

De nya reglerna om vårdnad och umgänge innebär att vårdnadshavaren skall tillgodose barnets behov av umgänge inte bara med den andra föräldern utan också med någon annan som står barnet särskilt nära. Vägrar vårdnadshavaren att medverka till ett av allmän domstol fastställt umgänge mellan barnet och någon sådan närstående person, bör hämtning dock enligt min mening inte kunna ske. För att genomdriva ett sådant umgänge bör något annat tvångsmedel än vite alltså inte kunna komma i fråga.

I de undantagsfall då polishämtning har beslutats, vare sig det är fråga om överlämnande till vårdnadshavaren eller till en förälder som barnet har ett uppenbart behov av umgänge med, bör ansträngningarna att få till stånd ett frivilligt överlämnande givetvis fortsätta. I samband med att polishämtningen beslutas bör länsrätten därför uppdra åt någon lämplig person att verka för att överlämnandet sker på frivillighetens väg. Att ett sådant uppdrag lämnas bör — till skillnad från vad jag tidigare har förordat när det gäller föreläggande av vite — i princip vara obligatoriskt i dessa fall.

Det är självklart att hämtningen skall utföras på ett sätt som är så skonsamt som möjligt för barnet. Vid hämningsförrättningen bör en

barnpsykolog eller barnläkare vara med för att ta till vara barnets intresse. Finns det en kontaktperson för barnet bör också han eller hon vara närvarande. I annat fall bör någon annan som kan vara till stöd för barnet finnas på platsen.

2.4 Olovligt bortförande av barn

Enligt 7 kap. 4 § brottsbalken (i dess lydelse enligt SFS 1983:48) kan den som obehörigen skiljer ett barn under 15 år från dess vårdnadshavare dömas, om förfarandet inte utgör brott mot frihet, för egenmäktighet med barn till böter eller fängelse i högst sex månader. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under 15 år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt för bort barnet. Bestämmelsen är också tillämplig när den som skall ha vårdnaden om ett barn obehörigen bemäktigar sig barnet och på så sätt själv tar sig rätt.

Dessa bestämmelser om egenmäktighet med barn avser endast obehöriga ingrepp i någons vårdnadsrätt. De är däremot inte tillämpliga i fall då någon – vårdnadshavaren eller annan – för bort ett barn från ett fosterhem e.d. där det vårdas enligt socialtjänstlagen eller LVU. Bestämmelser om straff i dessa fall fanns tidigare i 89 § i 1960 års barnavårdslag. När denna lag ersattes av socialtjänstlagen och LVU den 1 januari 1982, togs någon direkt motsvarighet till de nämnda bestämmelserna inte in i den nya lagstiftningen (se prop. 1979/80:1 Del C s. 51).

Enligt den nya lagstiftningen (75 § socialtjänstlagen) kan en vårdnadshavare som olovligen tar sitt barn från ett fosterhem e.d. dömas till böter i fall då socialnämnden har meddelat ett s.k. flyttningsförbud med stöd av 28 § socialtjänstlagen. Ett sådant förbud blir dock inte aktuellt när barnet har tagits om hand för vård enligt LVU, alltså mot vårdnadshavarens vilja. I dessa fall inträder socialnämnden enligt 11 § fjärde stycket LVU automatiskt i vårdnadshavarens rätt att bestämma om barnets personliga förhållanden, bl.a. var barnet skall vistas. Vårdnadshavaren har alltså inte då rätt att utan socialnämndens medgivande flytta barnet från fosterhemmet. Någon bestämmelse om straff för det fall att vårdnadshavaren ändå gör det finns emellertid inte i socialtjänstlagstiftningen. Likaså saknas sådana straffbestämmelser för fall då barnet förs bort från fosterhemmet av någon annan än vårdnadshavaren.

I 4 kap. 2 § och 17 kap. 12 § brottsbalken finns bestämmelser om olaga frihetsberövande resp. främjande av flykt vilka i vissa fall kan tillämpas då någon obehörigen för bort ett barn som har tagits om hand enligt socialtjänstlagstiftningen. Dessa bestämmelser avser dock bara en del av de bortföranden som tidigare omfattades av straffbestämmelserna i 89 § i 1960 års barnavårdslag.

Vid tillkomsten av de nya reglerna om vårdnad och umgänge m.m. uttalade riksdagen att det framstod som stötande att sådana obehöriga

förfaranden med barn i vissa fall kunde ske påföljdsfritt (se LU 1982/83:17 s. 33). Jag delar denna uppfattning. Enligt min mening är det rimligt att det straffansvar för egenmäktighet med barn som f.n. gäller när någon obehörigen skiljer en vårdnadshavare från dennes barn kan gälla också när någon olovligen för bort barnet från den som enligt LVU har övertagit vården av barnet. Jag förordar därför att en bestämmelse av detta innehåll tas in i 7 kap. 4 § brottsbalken i dess lydelse enligt SFS 1983:48. Bestämmelsen bör dock inte gälla, om förfarandet är straffbart enligt reglerna om brott mot frihet eller främjande av flykt.

Också i ett annat hänseende finns det enligt min mening skäl att ändra bestämmelserna i 7 kap. 4 § brottsbalken om egenmäktighet med barn. Ett under senare tid tilltagande problem är det slag av egenmäktighet med barn som består i att en förälder obehörigen tar med sig sitt barn till ett annat land i avsikt att stanna där och hålla barnet undan från dess vårdnadshavare. Om barnet i det nya landet hålls undangömt på ett för dess vård onaturligt sätt, torde ansvar kunna utdömas för olaga frihetsberövande (se prop. 1962:10 B s. 419 ff), och straffet är då fängelse i lägst ett och högst tio år. I andra fall gäller enbart straffskalan för egenmäktighet med barn, dvs. böter eller fängelse i högst sex månader.

Även om barnet i det nya landet inte hålls undangömt på ett för dess vård onaturligt sätt, är det givet att det kan bli en chockartad upplevelse för barnet att hastigt ryckas upp från sin invanda miljö och tvingas att leva i ett främmande land utan att veta om det någonsin kommer att få träffa sin andra förälder. För sådana och andra liknande fall där brottet är att anse som grovt bör straffskalan för egenmäktighet med barn höjas till fängelse i högst två år.

2.5 Kostnader m.m.

De nya regler som jag har förordat i det föregående torde inte medföra några nämnvärda kostnader för berörda myndigheter.

Liksom i fråga om de regler om vårdnad och umgänge m.m. som nyligen har antagits av riksdagen är det angeläget att information lämnas om de regler om verkställighet för överlämnande av barn som det nu är fråga om. Denna information torde dock utan särskilda kostnader kunna inarbetas i det allmänna informationsmaterialet om vårdnadsreglerna m.m.

2.6 Ikraftträdande m.m.

Som jag har sagt i avsnitt 1 bör de nu förordade reglerna träda i kraft samtidigt med de andra regler om vårdnad och umgänge m.m. som redan har antagits, alltså den 1 juli 1983.

De nya reglerna bör slå igenom så snart som möjligt. De bör därför kunna tillämpas även i mål om verkställighet av vårdnadsavgöranden m.m. som har väckts före ikraftträdandet men då ännu inte har slutligt avgjorts.

Med anledning av de föreslagna lagändringarna bör några följdändringar göras i rättshjälpslagen (1972:429).

3 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu har anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i lagen (1983:47) om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i föräldrabalken,
3. lag om ändring i lagen (1983:48) om ändring i brottsbalken,
4. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429).

Förslagen bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga*.

4 Specialmotivering

4.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1983:47) om ändring i föräldrabalken

Nuvarande 6 kap. 21 § skall i fortsättningen betecknas 6 kap. 22 § som följd av att en ny 6 kap. 21 § tas in enligt förslaget till lag om ändring i föräldrabalken.

Den ändring i 21 kap. 7 § som enligt SFS 1983:47 skall träda i kraft den 1 juli 1983 har i förslaget till lag om ändring i föräldrabalken arbetats in i 21 kap. 8 §. Med hänsyn till detta föreskrivs att den tidigare beslutade ändringen inte skall träda i kraft.

4.2 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

6 kap.

21 §

I mål eller ärenden om vårdnad eller umgänge kan rätten, i samband med dom eller beslut i denna fråga, på yrkande av part förelägga motparten vid vite att överlämna barnet. Har vite förelagts i samband med beslut som avses i 20 § första stycket, kan rätten förordna att föreläggandet skall gälla omedelbart.

Talan mot beslut om föreläggande enligt första stycket får föras endast i samband med talan mot domen eller beslutet om vårdnad eller umgänge.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten.

Paragrafen saknar motsvarighet i gällande rätt.

Första stycket. Ett föreläggande vid vite för en part att överlämna det barn som det är fråga om får meddelas endast i samband med domstolens

dom eller slutliga beslut i målet eller ärendet eller i samband med ett interimistiskt beslut enligt 6 kap. 20 § första stycket. Vitesföreläggande får meddelas endast på yrkande av part. Med uttrycket "överlämna barnet" avses inte bara det fallet att barnet skall flyttas från den som det vistas hos utan också, när det är fråga om umgänge, att åtgärder vidtas för att umgänget skall kunna utövas t.ex. i barnets eget hem (jfr prop. 1967:138 s. 53).

Domstolen har ingen skyldighet att förelägga vite så snart en part begär det. Vitesföreläggande bör komma i fråga främst när det framstår som klart att det behövs särskilda åtgärder för att få domstolens vårdnads- eller umgängesavgörande genomfört. I de flesta fall torde man kunna utgå från att en part inte yrkar vitesföreläggande annat än när det föreligger skäl för det. Det är dock givet att ett yrkande som framställs i trakasserisyrte eller av annan liknande orsak inte bör bifallas. Inte heller bör vitesföreläggande meddelas, om parten redan har begärt verkställighet hos länsrätten enligt 21 kap. föräldrabalken och denna verkställighetsfråga inte har slutligt avgjorts när yrkandet om vitesföreläggande prövas vid den allmänna domstolen (jfr 13 kap. 6 § rättegångsbalken). En sådan situation kan uppkomma t.ex. om den allmänna domstolen interimistiskt har anförträtt vårdnaden åt käranden, som därefter begär verkställighet av beslutet hos länsrätten samtidigt som han eller hon hos den allmänna domstolen yrkar att vite skall föreläggas i samband med domstolens slutliga avgörande.

Det vite som föreläggs bör givetvis sättas till ett så högt belopp att det med hänsyn till den förelagdes ekonomiska förhållanden och omständigheterna i övrigt kan antas förmå denne att iaktta föreläggandet (jfr 9 kap. 8 § rättegångsbalken). När det gäller vite i samband med ett avgörande om umgänge bör domstolen, i likhet med vad som gäller för förvaltningsdomstolarna i mål enligt 21 kap. föräldrabalken, kunna förelägga s.k. löpande vite för varje beslutat umgängestillfälle för den närmast överblickbara tiden (jfr prop. 1967:138 s. 56). I förvaltningsdomstolarnas praxis brukar sådana förelägganden inte meddelas för längre tid än tre månader.

I likhet med vad som gäller när länsrätt förordnar om verkställighet av en allmän domstols dom eller beslut om vårdnad eller umgänge får ett vitesföreläggande av allmän domstol omedelbar verkan endast om domstolen särskilt förordnar om det (se 21 kap. 12 § och prop. 1975/76:170 s. 154 ff). Medan ett interimistiskt beslut om vårdnad eller umgänge omedelbart får samma verkan som en lagakraftvunnen dom, får alltså ett vitesföreläggande som meddelas samtidigt inte verkan förrän det vunnit laga kraft om inte domstolen förordnar annat.

Domstolen har inte någon skyldighet, motsvarande den som gäller enligt 6 kap. 20 § andra stycket, att när målet eller ärendet avgörs ompröva ett vitesföreläggande som har meddelats i samband med ett interimistiskt beslut om vårdnaden eller umgänget. I de flesta fall torde den tidpunkt då överlämnandet av barnet skall ha ägt rum redan ha passerats när domsto-

len slutligt avgör målet eller ärendet. Något behov av en omprövning av vitesföreläggandet finns då inte. Annorlunda förhåller det sig om tiden för barnets överlämnande ännu inte har inträtt vid domstolens slutliga prövning. Denna situation torde bli vanligast i de fall domstolen har meddelat ett interimistiskt beslut om umgänge med barnet och förenat detta beslut med ett s.k. löpande vitesföreläggande. Om domstolen i sitt slutliga avgörande ändrar vad som interimistiskt har bestämts om umgänget, kan det bli nödvändigt att helt eller delvis häva vitesföreläggandet (jfr 15 kap. 8 § första stycket rättegångsbalken). En lämplig ordning kan vara att domstolen, när den slutligt avgör målet, samtidigt upplyser om vad som i fortsättningen gäller i fråga om redan förelagda viten.

Andra stycket. Ett beslut om vitesföreläggande kan inte överklagas särskilt utan bara i samband med att ett avgörande i själva huvudfrågan överklagas.

Tredje stycket. Som nämnts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3) har det ansetts lämpligast att frågor om utdömande av ett vite som förelagts av allmän domstol prövas av länsrätten. Någon särskild bestämmelse om vilken länsrätt som skall göra denna prövning har inte ansetts påkallad. I allmänhet torde ansökan om utdömande av vitet komma att göras hos länsrätten i det län där den som har hand om barnet är bosatt.

I enlighet med vad kammarrätten i Stockholm har uttalat i sitt remissyttande (se prop. 1981/82:168 bilagedelen s. 246) kan det vara en lämplig ordning att den allmänna domstolen i sitt vitesföreläggande tar in en upplysning om att frågor om utdömande av vitet prövas endast på ansökan av den som har begärt vitesföreläggandet (jfr Lavin, Offentlighetsligt vite II, 1980, s. 19). Samtidigt bör upplysning lämnas om att det är länsrätten som prövar frågan.

20 kap.

11 §

Mot beslut, som underrätt har meddelat under rättegången i *frågor* som avses i 6 kap. 20 §, 7 kap. 15 §, 10 kap. 14 §, 11 kap. 15 eller 16 § eller 18 kap. 14 §, skall talan föras särskilt.

I paragrafen har den nuvarande hänvisningen till 6 kap. 13 § bytts ut mot en hänvisning till 6 kap. 20 §, som ersätter denna bestämmelse när lagen (1983:47) om ändring i föräldrabalken träder i kraft.

21 kap.

Om verkställighet av domar eller beslut om vårdnad eller umgänge m.m.

Kapitlet har i sin helhet setts över och delvis fått ändrat innehåll. I samband med detta har den nuvarande paragrafnumreringen ändrats.

Verkställighet av domar eller beslut

1 §

Verkställighet av vad allmän domstol *har* bestämt i *dom eller beslut* om vårdnad, *umgänge* eller överlämnande av barn söks hos länsrätten. Har domen eller beslutet *inte* vunnit laga kraft och är *det inte* särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får länsrätten *inte vidta åtgärder* enligt 2-4 §§.

Denna paragraf, som har ändrats endast redaktionellt, innebär att verkställighet av allmän domstols dom eller beslut om vårdnad, umgänge eller överlämnande av barn begärs hos länsrätten. I fråga om innebörden av mål om överlämnande av barn hänvisas till uttalandena om detta i prop. 1967:138 s. 53.

De nya regler om barns umgänge som träder i kraft den 1 juli 1983 innebär att allmän domstol kan besluta om ett barns umgänge inte bara i förhållande till en förälder som inte är vårdnadshavare utan också i förhållande till någon annan som står barnet särskilt nära (6 kap. 15 § första stycket). Frågor om barns umgänge med någon annan än en förälder prövas av domstolen endast på talan av socialnämnden. Om fråga uppkommer att få ett sådant umgängesavgörande verkställt, torde av allmänna principer följa att endast socialnämnden i egenskap av part i umgängesmålet vid den allmänna domstolen har behörighet att begära verkställighet. Har barnet flyttat sedan den allmänna domstolens avgörande meddelades och hör barnet därför under en annan socialnämnds ansvarsområde, blir det den nya nämnden som är behörig att begära verkställighet.

2 §

Innan länsrätten förordnar om verkställighet, *får* den *uppdra* åt ledamot eller suppleant i socialnämnden eller tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom *eller henne*. Sådant uppdrag får även lämnas åt *någon* annan lämplig person.

Den som *har* fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom *den* tid som länsrätten bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som *har* vidtagits och vad som *i övrigt har kommit fram*. Tiden får *inte* sättas längre än två veckor. *Länsrätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar för en frivillig lösning.*

Första stycket. I detta stycke har endast några smärre redaktionella ändringar gjorts.

Som har framhållits i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2) är det av största betydelse att alla ansträngningar görs för att barnet skall överlämnas frivilligt. Möjligheten enligt förevarande paragraf att uppdra åt någon lämplig person att verka för en sådan lösning bör därför i allmänhet prövas innan länsrätten förordnar om verkställighet. Att detta i princip är obligatoriskt innan barnet hämtas genom polismyndighetens försorg framgår av 21 kap. 4 § första stycket.

Andra stycket. F.n. gäller att tiden för uppdrag som avses i första stycket inte får sättas längre än två veckor annat än om det finns synnerliga skäl, dvs. endast i rena undantagsfall. De nya bestämmelserna innebär att denna tid visserligen inte från början kan sättas längre än två veckor men att länsrätten är oförhindrad att förlänga denna tid. En sådan förlängning bör kunna komma i fråga i fall då det alljämt finns förutsättningar för att komma fram till en frivillig lösning. Rätten bestämmer själv med hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet vilken ny tid som skall gälla. Denna tid kan i och för sig förlängas ytterligare gånger. Särskilt av hänsyn till barnet bör dock ett utdraget förfarande så långt möjligt undvikas.

3 §

Förordnar länsrätten om verkställighet, får den förelägga vite eller, under de förutsättningar som anges i andra eller tredje stycket, besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg.

Är det fråga om dom eller beslut om vårdnad eller överlämnande av barn, får länsrätten besluta om hämtning av barnet endast om verkställighet annars inte kan ske eller om hämtning är nödvändig för att undvika att barnet lider allvarlig skada.

Är det fråga om dom eller beslut om umgänge mellan barnet och en förälder som inte är vårdnadshavare, får länsrätten besluta om hämtning av barnet endast om verkställighet annars inte kan ske och barnet har ett uppenbart behov av umgänge med föräldern.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten.

Paragrafen ersätter den nuvarande bestämmelsen i 21 kap. 3 § första stycket första meningen. Den innehåller bestämmelser om länsrättens val av tvångsmedel i fall då verkställighet har beslutats.

Första stycket. I enlighet med vad som har sagts i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3) är vite det centrala, och i vissa fall enda, tvångsmedel som kan komma till användning vid verkställighet för överlämnande av barn.

Om en allmän domstol i samband med ett avgörande om vårdnad eller umgänge har förelagt vite enligt 6 kap. 21 § bör inte länsrätten, innan tiden för detta föreläggande har löpt ut, på ansökan av samma part förelägga vite. Man får i annat fall två vitesförelägganden i samma sak. låt vara att detta i och för sig kan läggas till rätta när frågan om utdömande av de förelagda vitena prövas.

Andra stycket. Enligt gällande rätt kan länsrätten besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg "om det anses nödvändigt". Som framgår av den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3) har det inte ansetts möjligt att undvara polishämtning som det yttersta tvångsmedlet för att få ett barn överlämnat till den som enligt den allmänna domstolens avgörande skall ha hand om barnet. Möjligheterna att tillgripa polishämtning har emellertid inskränkts.

En förutsättning för polishämtning är normalt att verkställighet annars

inte kan ske. Det innebär att länsrätten i allmänhet bör ha meddelat uppdrag enligt 21 kap. 2 § innan frågan om hämtning prövas. I vissa fall kan det dock redan från början stå klart att ett sådant uppdrag skulle vara meningslöst. Rätten bör då kunna underlåta att meddela något uppdrag och i stället vid en muntlig förhandling söka ta reda på varför parterna är oense och om det finns förutsättningar att komma till rätta med det uppkomna problemet utan att barnet skall behöva utsättas för hämtning (jfr 21 kap. 12 §).

Normalt bör länsrätten också ha förelagt vite innan frågan om hämtning prövas. I rena undantagsfall – där ett vitesföreläggande uppenbart skulle vara verkningslöst – bör länsrätten emellertid kunna besluta om hämtning utan föregående vitesföreläggande.

Skulle länsrätten, efter en samlad bedömning av de olika åtgärder som kan komma i fråga för att förmå en part att lämna ifrån sig barnet, komma till slutsatsen att verkställighet inte kan ske annat än genom hämtning, får rätten som en yttersta åtgärd också besluta om detta tvångsmedel. Det är emellertid viktigt att ansträngningarna att få barnet överlämnat på frivillighetens väg fortsätter även efter det att ett beslut om polishämtning har meddelats. Enligt 21 kap. 4 § gäller därför att uppdrag enligt 21 kap. 2 § i princip alltid skall meddelas när länsrätten har beslutat om hämtning.

I särskilda situationer kan det av hänsyn till barnets hälsa eller utveckling vara nödvändigt att länsrätten snabbt beslutar om hämtning. Länsrätten kan då, även om verkställighet skulle kunna ske i andra former, besluta om hämtning. En förutsättning är dock att hämtning är nödvändig för att undvika att barnet lider allvarlig skada.

Tredje stycket. Polishämtning för verkställighet av en dom eller ett beslut om umgänge kan komma i fråga endast när det gäller umgänge mellan ett barn och en förälder som inte är vårdnadshavare. Hämtning får vidare beslutas bara i rena undantagsfall, dvs. när verkställighet annars inte kan ske och barnet har ett uppenbart behov av umgänge med sin förälder. Detta innebär att man allmänhet, fränsett vitesmöjligheten, är hänvisad till de åtgärder som kan vidtas för att söka förebygga och lösa tvister om umgänget.

I prop. 1981/82:168 (s. 44 ff) har närmare redogjorts för de stöd- och hjälpinsatser som kan erbjudas föräldrar som står i begrepp att flytta isär eller som redan har inlett rättegång vid allmän domstol om äktenskapsskillnad. Ett sätt att förebygga umgänkestvister är vidare, som också har framhållits i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.3), att den allmänna domstolen vid sitt val av vårdnadshavare särskilt beaktar föräldrarnas vilja och intresse att söka tillgodose barnets umgängesbehov.

Även föräldrar som efter ett umgängesavgörande har svårigheter i sina relationer rörande barnet kan få stöd och hjälp genom olika rådgivande samhällsorgan. En god hjälp kan lämnas av en sådan kontaktperson eller

kontaktfamilj som utses enligt socialtjänstlagen (se prop. 1979/80:1 s. 529; jfr också LU 1975/76:33 s. 102 ff).

Vikten av att man även i ett mål om verkställighet av ett umgängesavgörande söker komma till rätta med orsakerna till föräldrarnas konflikt har kommit till uttryck främst genom bestämmelserna om uppdrag i 21 kap. 2 §. De nya bestämmelserna innebär att länsrätten kan lämna ett sådant uppdrag även i de fall det har skett tidigare i målet och att ett sådant uppdrag i princip alltid måste lämnas innan polishämtning sker (se 21 kap. 4 §). Även bestämmelserna i 21 kap. 12 § om muntlig förhandling och om hämtning av parterna till förhandlingen har till syfte att få parterna att komma samman och diskutera den uppkomna konflikten.

I vissa fall kan situationen vara den att länsrätten bör vägra verkställighet av umgängesavgörandet och hänvisa parterna att väcka talan vid den allmänna domstolen (se specialmotiveringen till 21 kap. 6 § första stycket).

Även barnets egen inställning till umgänget har givetvis stor betydelse för länsrättens prövning. Utgångspunkten är att umgänget skall bestämmas med hänsyn till barnets behov. Om barnet inte självt vill gå med på det bestämda umgänget eller vill ha ett mindre omfattande umgänge och barnet har nått en sådan mognad att dess uppfattning bör beaktas, bör umgänget givetvis inte genomdrivas. Om barnet å andra sidan ger uttryck för en stark önskan att få träffa den förälder som begär umgänge eller om det genom utredningen kommer fram att barnet för sin trygghet eller utveckling har ett uppenbart behov av att hålla kontakt med denna förälder, kan det finnas anledning att tillgripa hämtning för att tillgodose barnets umgängesbehov. En avvägning måste dock givetvis göras mellan å ena sidan barnets behov av umgänge och å andra sidan vilka följder det kan få för barnet om umgängesbehovet tillgodoses genom en så ingripande åtgärd.

Fjärde stycket. Bestämmelsen motsvarar nuvarande 21 kap. 3 § tredje stycket.

Det kan vara lämpligt att länsrätten i samband med att ett vitesföreläggande meddelas upplyser om att vitet kan dömas ut endast om den part som har yrkat föreläggandet begär det (jfr specialmotiveringen till 6 kap. 21 § tredje stycket).

4 §

Förordnar länsrätten om verkställighet, kan den även lämna uppdrag enligt 2 §. Har rätten beslutat att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg, skall sådant uppdrag lämnas, om inte särskilda skäl talar mot det.

Om det finns särskilda skäl, får länsrätten för att underlätta att barnet överlämnas föreskriva att barnet tillfälligt skall tas om hand på lämpligt sätt.

Förordnar länsrätten om verkställighet av en dom eller ett beslut om umgänge som har vunnit laga kraft, kan rätten efter vad som är skäligt med hänsyn till senare inträffade förhållanden ändra vad som har bestämts om villkor eller tidpunkt för umgänget.

Första och andra styckena motsvarar delvis de nuvarande bestämmelserna i 21 kap. 3 § första och andra styckena. Tredje stycket saknar motsvarighet i gällande rätt.

Första stycket. F.n. gäller att länsrätten i samband med förordnande om verkställighet får lämna uppdrag enligt 21 kap. 2 § endast om sådant uppdrag inte tidigare har förekommit i målet. Den nya bestämmelsen i första meningen innebär att länsrätten efter det att ett förordnande om verkställighet har meddelats kan lämna uppdrag enligt 21 kap. 2 § även i de fall ett sådant uppdrag har förekommit tidigare.

En situation då det kan finnas skäl att lämna ett nytt uppdrag är om motsättningar har uppkommit mellan å ena sidan parterna och å andra sidan den som tidigare har anförtrotts uppdraget. Detsamma gäller om parternas förtroende för denne annars har rubbats. Även i andra situationer kan det finnas skäl att meddela ett nytt uppdrag efter verkställighetsbeslutet.

Av andra meningen framgår att uppdrag enligt 21 kap. 2 § som regel alltid skall lämnas i de fall rätten har beslutat om polishämtning. I dessa fall är det särskilt angeläget att alla ansträngningar vidtas för att få barnet överlämnat frivilligt. Länsrätten kan dock underlåta att lämna ett sådant uppdrag, om det ter sig utsiktslöst att nå några resultat eller om barnet omedelbart måste hämtas från den miljö där det vistas. Detsamma gäller om det annars finns särskilda skäl som talar mot att försök görs att få till stånd ett frivilligt överlämnande.

Om den som har fått ett uppdrag enligt 21 kap. 4 § inte lyckas ena föräldrarna, kan det vara av värde att han eller hon är med vid själva hämtningsförrättningen för att främja att den sker så lugnt och odramatiskt som möjligt.

Andra stycket. Bestämmelsen motsvarar nuvarande 21 kap. 3 § andra stycket.

Tredje stycket. Bestämmelsen, som har behandlats i avsnitt 2.2. i den allmänna motiveringen, innebär att länsrätterna får möjlighet att anpassa verkställigheten av ett lagakraftvunnet avgörande om umgänge till senare inträffade förhållanden.

Redan i dag förekommer det att länsrätterna i samband med förordnande om verkställighet av ett avgörande om umgänge meddelar villkor för verkställigheten. Också de allmänna domstolarna meddelar ibland föreskrifter i anslutning till sitt avgörande. I allmänhet gäller dessa föreskrifter villkor som rör de praktiska arrangemangen kring ett beslutat umgänge. Den nya bestämmelsen i tredje stycket medför att länsrätten kan ändra vad som i denna del har bestämts av den allmänna domstolen. Så kan t.ex. ske, om det under handläggningen hos länsrätten visar sig att det är lämpligare att barnet hämtas eller lämnas i en annan ordning än vad den allmänna domstolen har bestämt.

Också vad den allmänna domstolen har bestämt om tidpunkten för ett

beslutat umgänge kan länsrätten jämka efter vad som är skäligt med hänsyn till senare inträffade förhållanden. Ändringen kan gälla inte endast tidpunkterna för hämtning och avlämnande av barnet under de dygn som har bestämts utan också tiden för själva umgänget som sådant. Som exempel kan nämnas att tiden för ett beslutat umgänge under processens gång i länsrätten eller i högre instans passeras innan verkställighetsbeslutet hinner meddelas. Rätten bör i sådana fall kunna förlägga det beslutade umgänget till en efterföljande tidsperiod. Detta kan bli aktuellt framför allt när verkställigheten avser umgänge med barnet under sommarsemestern. Även i de fall vistelsen avser ett veckoslut eller annan kortare period än ett sommarumgänge, kan det ibland vara lämpligt att det umgänge som har gått förlorat på grund av den pågående verkställighetsprocessen kompenseras genom att länsrätten bestämmer att umgänge skall ske vid ett senare tillfälle.

De ändringar som länsrätten beslutar om bör givetvis inte få till följd att umgängestiden blir längre än vad den allmänna domstolen har bestämt. Vad länsrätten har beslutat om när det gäller ändrad tid för umgänget får vidare betydelse endast för det aktuella verkställighetsmålet. Om exempelvis tidpunkten för ett sommarumgänge har flyttats fram av rätten, kan detta beslut inte återopas för nästa sommar. En definitiv ändring av villkoren eller tidpunkten för umgänget kan beslutas endast av allmän domstol.

En förutsättning för att länsrätten skall kunna ändra vad den allmänna domstolen har bestämt i fråga om villkor eller tidpunkt för umgänget är att den allmänna domstolens avgörande har vunnit laga kraft. I annat fall får denna fråga prövas inom ramen för förfarandet vid allmän domstol.

5 §

Har barnet fyllt *tolv* år, får verkställighet *inte* ske mot dess vilja *utom* då länsrätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets bästa. Detsamma gäller, om barnet ännu *inte har* fyllt *tolv* år men *har* nått *en* sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt.

Paragrafen motsvarar nuvarande 21 kap. 4 §. Gällande åldersgräns har, i enighet med vad som har förordats i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.2), sänkts från 15 till 12 år.

6 §

Länsrätten kan vägra verkställighet, om det är uppenbart att förhållandena har ändrats sedan den allmänna domstolens dom eller beslut meddelades och det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att frågan om vårdnad eller umgänge prövas på nytt. Sådan fråga tas upp av allmän domstol på ansökan av den som har varit part i målet hos länsrätten eller på ansökan av socialnämnden.

Länsrätten får även i annat fall vägra verkställighet, om *det finns* risk som *inte* är ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa *skadas av verkställigheten*.

Paragrafen motsvarar nuvarande 21 kap. 5 §.

Första stycket. F.n. kan länsrätten vägra verkställighet, om det är uppenbart att förhållandena har ändrats väsentligt sedan den allmänna domstolens avgörande meddelades och det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att frågan om ändring beträffande vårdnaden eller umgänget prövas av allmän domstol. Kravet på att förhållandena skall ha ändrats väsentligt har nu tagits bort, i överensstämmelse med vad som redan gjorts år 1976 i reglerna i 6 kap. om förutsättningarna över huvud taget för omprövning av ett tidigare vårdnadsavgörande e.d.

Länsrätten kan vägra verkställighet inte bara när rätten finner att vårdnads- eller umgängesavgörandet bör ändras. Även i de fall förhållandena är svårutredda eller kräver mer ingående överväganden i själva sakfrågan än vad som lämpar sig för en verkställighetsprocess, kan rätten vägra verkställighet.

När det gäller umgängesavgöranden kan länsrätten ha anledning att vägra verkställighet och hänvisa parterna att väcka talan vid allmän domstol, om det visar sig att umgänget har blivit en så konfliktskapande faktor mellan föräldrarna att barnet kan ta skada av detta. Av hänsyn till barnet kan det i vissa fall bli nödvändigt att den allmänna domstolen låter umgänget temporärt upphöra till dess att konflikten mellan föräldrarna har hunnit lösas (se prop. 1981/82:168 s. 75).

Andra stycket. Bestämmelsen har utan ändring i sak anpassats till 28 § första stycket socialtjänstlagen.

Överlämnande av barn i andra fall

7 §

Även om dom eller beslut som avses i 1 § inte föreligger, kan barnets vårdnadshavare, när barnet vistas hos någon annan, begära att länsrätten beslutar om åtgärd för att barnet skall överlämnas till vårdnadshavaren.

Länsrätten kan vägra att vidta den begärda åtgärden, om det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att frågan om vårdnaden prövas av allmän domstol.

I övrigt gäller 2-6 §§.

Paragrafen, som motsvarar nuvarande 21 kap. 6 §, har ändrats endast redaktionellt.

8 §

Bestämmelserna i 7 § gäller också när föräldrar, adoptivföräldrar eller särskilt förordnade förmyndare gemensamt har vårdnaden och en av dem utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortfört eller kvarhåller barnet samt den andre begär rättelse.

Paragrafen ersätter 21 kap. 7 § i dess lydelse enligt SFS 1983:47 (se förslaget till lag om ändring i lagen 1983:47 om ändring i föräldrabalken).

Gemensamma bestämmelser

9 §

Hämtning och annan åtgärd som rör barnet skall utföras på ett sätt som är så skonsamt som möjligt för barnet.

Vid hämtning skall någon som kan vara till stöd för barnet närvara. Finns det en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (1980:620) bör denne anlitas. Om möjligt skall också en barnpsykolog eller barnläkare vara med för att ta till vara barnets intresse. Om barnet på grund av sjukdom inte bör flyttas eller om det möter något annat särskilt hinder, skall hämtningen uppskjutas.

Paragrafen motsvarar nuvarande 21 kap. 8 §.

Första stycket. En hämningsförrättning kan upplevas som mycket obehaglig för ett barn. Av bestämmelsen framgår att myndigheterna skall utföra hämtningen så skonsamt som möjligt för barnet.

Andra stycket. F.n. gäller att bl.a. en ledamot eller suppleant i socialnämnden eller en tjänsteman inom socialtjänsten skall närvara när ett barn hämtas. I de nya reglerna sägs i stället att någon som kan vara till stöd för barnet skall finnas på platsen. Det kan vara en socialtjänsteman som har goda relationer till barnet. Det kan också vara en släkting eller någon annan person. I de fall en kontaktperson för barnet har förordnats enligt 10 § socialtjänstlagen bör denne i allmänhet anlitas.

För att den som skall fungera som ett stöd för barnet skall kunna fullgöra sin uppgift på bästa sätt bör han eller hon ha goda relationer också till den från vilken barnet skall hämtas eller i vart fall inte stå i ett sådant förhållande till denne att stödpersonens närvaro väcker särskild irritation. Polismyndigheten bör före sitt val av denna person inhämta uppgifter från socialnämnden och den till vilken barnet skall överlämnas. Socialnämnden bör över huvud taget alltid underrättas inför en förestående hämningsförrättning. Frågan huruvida en uttrycklig föreskrift härom behövs får övervägas senare. Det ankommer på regeringen att ta ställning till denna fråga.

Som tidigare nämnts kan det vara av värde att den som har fått ett uppdrag enligt 21 kap. 4 § men inte lyckats ena föräldrarna är med vid hämningsförrättningen.

I andra stycket har vidare gjorts det förtydligandet att den läkare som bör närvara vid hämtningen skall vara barnläkare. Även barnpsykolog som inte är läkare kan väljas.

10 §

Föreligger i mål enligt detta kapitel fara för att barnet förs ur landet eller är saken av annan anledning brådskande, kan länsrätten omedelbart förordna att barnet skall tas om hand på det sätt som länsrätten finner lämpligt.

Kan ett beslut enligt första stycket inte avvaktas, får polismyndigheten vidta sådana omedelbara åtgärder som kan ske utan skada för barnet. När en sådan åtgärd vidtas skall om möjligt närvara en läkare samt företrädare

för socialtjänsten eller i förekommande fall en sådan kontaktperson för barnet som avses i socialtjänstlagen (1980:620). Åtgärden skall genast anmälas till länsrätten, som utan dröjsmål prövar om den skall bestå.

Paragrafen motsvarar nuvarande 21 kap. 9 §.

Första stycket. Bestämmelsen har ändrats endast redaktionellt.

Andra stycket. F.n. gäller att om möjligt någon företrädare för socialtjänsten skall närvara vid hämningsförrättningen. Denna bestämmelse har kompletterats med en föreskrift om att i stället en kontaktperson för barnet bör närvara, om någon sådan finns. Dessutom skall, liksom enligt gällande rätt, om möjligt en läkare närvara.

11 §

I mål enligt detta kapitel kan länsrätten förordna att barnet skall undersökas av läkare.

I kallelse till läkarundersökning får länsrätten förelägga vite. Länsrätten prövar frågor om utdömande av förelagt vite.

Paragrafen motsvarar nuvarande 21 kap. 10 §.

12 §

I mål enligt detta kapitel skall länsrätten hålla muntlig förhandling, om det inte är uppenbart obehövt.

Vid muntlig förhandling får barnet höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

Uteblir en part från en förhandling till vilken han eller hon har kallats vid vite att inställa sig personligen, får rätten förordna att parten skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag.

Paragrafen saknar motsvarighet i gällande rätt.

Första stycket. Prövningen i länsrätten i fråga om verkställighet för överlämnande av barn skall enligt denna bestämmelse i allmänhet ske efter en muntlig förhandling. Normalt är det en fördel om parterna direkt inför rätten kan berätta om den situation som råder och om orsakerna till den. Parternas personliga närvaro torde i de flesta fall ge rätten ett bättre underlag för prövningen av verkställighetsfrågan. Vid en muntlig förhandling kan länsrätten också på ett bättre sätt bedöma förutsättningarna för att få barnet frivilligt överlämnat. Om rätten beslutar om uppdrag enligt 21 kap. 2 § kan frågan ha förberetts så att uppdraget kan påbörjas i omedelbar anslutning till den muntliga förhandlingen.

Bestämmelsen har utformats efter mönster av 10 § LVU. Till skillnad från den bestämmelsen avser emellertid bestämmelsen i förevarande stycke endast processen i länsrätt. För kammarrätternas del gäller 9 § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Muntlig förhandling i länsrätt kan undvaras om den är uppenbart obehövt. Som exempel kan nämnas att det finns en klart dokumenterad

utredning om att barnet av hänsyn till risken för skada snabbt bör flyttas. Vidare kan det från tidigare mål med samma parter eller av annat skäl vara känt att en muntlig förhandling uppenbarligen inte skulle vara till någon nytta. Också andra orsaker kan föreligga som pekar på att en muntlig förhandling inte skulle fylla någon egentlig funktion. Skälen för en muntlig förhandling gör sig inte gällande med samma styrka när rätten skall pröva en fråga om utdömande av ett förelagt vite. I dessa fall rör processen inte direkt barnets situation.

Andra stycket. Normalt kommer ett barns mening i mål om överlämnande av barnet fram genom någon av parterna i målet, men också i samband med uppdrag enligt 21 kap. 2 § eller utredningen i övrigt i målet kan barnets inställning till verkställighetsfrågan förmedlas (jfr 8 § förvaltningsprocesslagen och 56 § socialtjänstlagen). I likhet med vad som fr.o.m. den 1 juli 1983 gäller i mål vid allmän domstol i frågor om vårdnad och umgänge (6 kap. 18 § tredje stycket) har i förevarande stycke tagits in en bestämmelse om barnets hörande inför verkställighetsmyndigheten, dvs. länsrätten, kammarrätten eller regeringsrätten.

Som har framhållits i prop. 1981/82:168 s. 56 f och 66 är det viktigt att ett barn inte tvingas att ta ställning i föräldrarnas eller andra vårdnadshavares konflikt, om barnet inte självt vill det. Å andra sidan skall barnet inte förhindras att säga sin mening. Om barnet självt begär det eller det annars finns särskilda skäl, kan rätten enligt den förevarande bestämmelsen medge att barnet hörs inför rätten under förutsättning att det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras. Bestämmelsen bör tillämpas med återhållsamhet (jfr prop. 1981/82:168 s. 89 och 91 samt LU 1982/83:17 s. 28 f). Det är viktigt att rätten vid sin prövning särskilt beaktar att inte barnets hörande i verkligheten grundas på att den part som har hand om barnet vill använda barnet som språkrör för sina egna synpunkter och önskemål.

Tredje stycket. I likhet med vad som gäller i fråga om mål enligt LVU (se 10 § tredje stycket LVU) kan rätten i mål enligt detta kapitel förordna att en part som har uteblivit från en förhandling skall hämtas till rätten. Förutsättningarna för beslut om hämtning framgår av bestämmelsen. Av 21 kap. 13 § andra stycket följer att parten kan bli skyldig att helt eller delvis betala kostnaderna för hämtningen.

13 §

Länsrätten får, enligt vad som är skäligt, förordna att den ena parten skall ersätta motpartens kostnader i ett mål enligt detta kapitel.

Kostnader för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra meningen, för hämtning av en part till förhandling eller för hämtning, omhändertagande eller någon annan åtgärd som rör barnet, liksom kostnader för läkarundersökning, betalas av allmänna medel. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att part som har orsakat åtgärden skall helt eller delvis återbetala kostnaden till statsverket.

Den som har hand om barnet får tillerkännas ersättning och förskott med anledning av kostnader för resa och uppehåll i samband med inställelse

vid läkarundersökning enligt 11 §. Härvid gäller 15 § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Frågor om ersättning enligt andra och tredje styckena prövas av länsrätten.

Paragrafen motsvarar nuvarande 21 kap. 11 §.

Första stycket. I bestämmelsen har en mindre redaktionell ändring gjorts.

Andra stycket. I första meningen har tillagts att även en sådan kostnad som har uppkommit för hämtning av en part till förhandling skall betalas av allmänna medel. En nyhet är att rätten enligt andra meningen kan ålägga en part att till statsverket helt eller delvis betala tillbaka de kostnader som nämns i andra stycket. Rätten har att i sin prövning göra en skälighetsbedömning, varvid hänsyn särskilt får tas till partens ekonomiska förhållanden och till de särskilda omständigheter som har föranlett kostnaderna.

Tredje stycket. Bestämmelsen överensstämmer med nuvarande 21 kap. 11 § tredje stycket.

14 §

Länsrätten kan förordna att beslut enligt detta kapitel som ej avser utdömmande av vite, ersättning för parts *kostnader eller parts skyldighet att återbetala kostnader till statsverket* skall gälla omedelbart.

Paragrafen motsvarar nuvarande 21 kap. 12 §. Till de undantag som nämns i paragrafen har lagts också beslut enligt 21 kap. 13 § andra stycket om parts skyldighet att återbetala kostnader till statsverket.

15 §

Beslut enligt detta kapitel *om överlämnande av barn* hindrar inte att den *fråga som har avgjorts* prövas på nytt, när ändrade förhållanden eller något annat särskilt skäl föranleder det.

Paragrafen, som motsvarar nuvarande 21 kap. 13 §, har ändrats redaktionellt.

16 §

Vid handläggning i *kammarrätten* av mål enligt detta kapitel *skall* nämndemän ingå i rätten.

Paragrafen motsvarar nuvarande 21 kap. 14 §.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1983. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrifter som har ersatts genom bestämmelser i denna lag, tillämpas i stället de nya bestämmelserna.

2. Beslut om skyldighet för en part att återbetala kostnader för åtgärder som avses i 21 kap. 13 § andra stycket i dess nya lydelse får meddelas endast om åtgärderna har beslutats efter lagens ikraftträdande.

Med undantag för vad som följer av punkten 2 gäller de nya bestämmelserna omedelbart från ikraftträdandet. Det innebär bl.a. att ett yrkande enligt 6 kap. 21 § om vitesföreläggande i samband med allmän domstols dom eller beslut om vårdnad eller umgänge kan framställas i mål som här väckts redan före lagens ikraftträdande. Även bestämmelserna i 21 kap. 12 § om muntlig förhandling i länsrätt, om barnets hörande och om hämtning av part gäller omedelbart. Prövning av fråga om polishämtning av barn sker också omedelbart efter lagens ikraftträdande i enlighet med de nya bestämmelserna i 21 kap. 3 § andra och tredje styckena. Och har beslut före ikraftträdandet meddelats om barns hämtning, skall beslutet verkställas av polismyndigheten enligt den nya 21 kap. 9 §.

4.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1983:48) om ändring i brottsbalken

7 kap.

4 §

Den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som har vårdnaden om barnet döms för egenmäktighet med barn till böter eller fängelse i högst sex månader, om gärningen inte utgör brott mot frihet. Detsamma gäller, om den som gemensamt med någon annan har vårdnaden om ett barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortför barnet eller om den som skall ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, skall gärningsmannen dömas till fängelse i högst två år.

Första stycket. Bestämmelserna motsvarar med redaktionella ändringar den nuvarande paragrafen i dess lydelse enligt SFS 1983:48.

Andra stycket. Bestämmelsen saknar motsvarighet i gällande rätt. Det straffbara området för egenmäktighet med barn har utvidgats till att gälla också intrång i den faktiska vården om barnet, i de fall barnet vårdas med stöd av LVU. Det kan här vara fråga om vård som bereds barnet antingen på grund av undermåliga hemförhållanden (1 § andra stycket 1 LVU) eller på grund av barnets eget beteende (1 § andra stycket 2 LVU). Det saknar betydelse vem som skiljer barnet från denna vård. Det kan vara en förälder som har den juridiska vårdnaden om barnet, en annan förälder eller vårdnadshavare eller någon utomstående person.

Bestämmelsen gäller inte om barnet vårdas utanför hemmet utan något beslut enligt LVU. Om en vårdnadshavare har gått med på att placera barnet i ett annat enskilt hem och socialnämnden senare med stöd av 28 § socialtjänstlagen förbjuder vårdnadshavaren att ta barnet från hemmet,

kan ansvar enligt 75 § första stycket 2 socialtjänstlagen inträda för det fall att vårdnadshavaren överträder förbudet.

För att ansvar för egenmäktighet med barn skall inträda krävs att gärningen inte är att anse som brott mot frihet eller främjande av flykt. I fråga om gränsdragningen mellan egenmäktighetsbrottet och frihetsbrottet uttalade lagrådet vid granskningen av förslaget till brottsbalk bl.a. följande (prop. 1962:10 B s. 419 f).

Lagrådet vill beträffande tillämpligheten i fråga om barn av stadgandet om frihetsberövande understryka att gärningsmannens motiv i detta fall måste tillmätas betydelse för bestämmande av vad som är frihetsberövande, något som även departementschefen framhåvt. Till frihetsberövande torde i fråga om barn sålunda böra hänföras icke blott fall, då barnet nått viss mognad samt självt motsätter sig att det bortföres eller kvarhålls, utan även andra fall då barnet tages ur sin miljö för att på ett för dess vård onaturligt sätt kvarhållas på avlägsen ort eller undangömt i hus eller liknande.

För att ansvar för främjande av flykt (se 17 kap. 12 § brottsbalken) skall kunna komma i fråga krävs att barnet vårdas under sådana förhållanden att barnet är berövat sin frihet. Som har framhållits av justitieutskottet är inte all vård enligt LVU att karaktärisera som frihetsberövande (se JuU 1980/81:38 s. 10). Och även om barnet är berövat sin frihet är möjligheterna att ålägga ansvar för främjande av flykt begränsade på grund av ansvarsfrihetsregeln i 17 kap. 12 § andra stycket. Denna regel har tillkommit för att undvika straffrättsliga ingripanden när vårdsynpunkterna talar mot att gärningen beivras.

Det är givet att vårdsynpunkterna också kan göra sig gällande när en åklagare enligt 7 kap. 6 § har att pröva om åtal för egenmäktighet med barn enligt det här föreslagna andra stycket är påkallat ur allmän synpunkt. Det blir därför naturligt att åklagaren samråder med socialnämnden i denna fråga. Skäl att underlåta åtal kan främst föreligga i de fall barnet är omhändertaget på grund av sitt eget beteende och en förälder eller någon annan vårdnadshavare har skilt barnet från den som vårdar barnet med stöd av LVU. Har barnet emellertid omhändertagits på grund av undermåliga hemförhållanden bör utgångspunkten vara att gärningen normalt skall beivras, om den från vilken barnet har tagits tar tillbaka barnet till sig utan lov.

Det är inte endast det obehöriga bortförandet av ett barn som är straffbart. Också själva undanhållandet av barnet omfattas av lagens bestämmelser. Den som före lagens ikraftträdande utan lov för bort ett barn från den som vårdar barnet med stöd av LVU gör sig efter ikraftträdandet skyldig till egenmäktighet med barnet, om han eller hon håller barnet kvar hos sig.

Tredje stycket. I detta stycke, som är nytt, har särskilda straffbestäm-

melser meddelats för brott som är att anse som grova. Bestämmelserna om egenmäktighet med barn innebär att barnet ges ett straffrättsligt skydd mot att bli skilt från den som har vårdnaden om barnet eller som vårdar barnet med stöd av LVU. Ett barn kan ta allvarlig skada av att obehörigen skiljas från denne. Som exempel har i den allmänna motiveringen (avsnitt 2.4) nämnts det fallet att ett barn rycks upp från sin invanda miljö och förs ut till ett främmande land där det tvingas att leva helt avskuret i sina kontakter med det gamla hemmet utan att veta om det någonsin får träffa sin andra förälder. I vissa fall kan barnet hållas kvar under sådana former att gärningen blir att bedöma som olaga frihetsberövande (jfr lagrådets yttrande i prop. 1962:10 B s. 419 f.). I de fall förhållandena inte är sådana kan ansvar enligt det förevarande stycket komma i fråga.

Även i andra fall än då barnet obehörigen förs ut ur landet kan brottet vara att anse som grovt. Stor hänsyn bör tas till vilken inverkan bortförandet eller kvarhållandet haft och har på barnet. Av särskild betydelse är vilka relationer barnet har till sin vårdnadshavare eller vårdare och den som har begått egenmäktigheten. Även gärningsmannens lämplighet att ta hand om barnet får vägas in i bedömningen. Beaktas bör också hur gärningsmannen har gått till väga när egenmäktigheten tog sin början. Även andra omständigheter kan ha betydelse i det enskilda fallet när det gäller att avgöra om brottet är att anse som grovt.

Det ligger i sakens natur att åtal inte bör underlätas med stöd av 7 kap. 6 § i de fall brottet är att anse som grovt enligt den förevarande bestämmelsen.

Med den föreslagna straffskärpningen blir det möjligt att enligt 1957 års europeiska utlämningskonvention begära utlämning till Sverige av den som har begått ett så grovt brott som avses i tredje stycket, i de fall denne befinner sig i ett land som anslutit sig till konventionen (se artikel 2 första punkten, SÖ 1959:65). Motsvarande gäller enligt vissa av våra bilaterala utlämningsavtal.

4.4 Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429)

I 9 och 26 §§ har den nuvarande hänvisningen till 21 kap. 10 § föräldrabalken ersatts med en hänvisning till 21 kap. 11 § samma balk med anledning av den ändring av paragrafnumreringen som har föreslagits i detta lagstiftningsärende. Vidare har ordet "umgängesrätt" i 16 § bytts ut mot ordet "umgänge", i enlighet med den terminologi som gäller enligt de regler om vårdnad och umgänge m.m. som nyligen har antagits av riksdagen.

Slutligen har vad som sägs om blodundersökning m.m. i 9 § andra stycket 4 och tredje stycket samt 26 § andra stycket anpassats till de ändringar i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap vilka har trätt i kraft den 1 januari 1983 (se SFS 1982:1060).

5 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1983:47) om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i föräldrabalken,
3. lag om ändring i lagen (1983:48) om ändring i brottsbalken,
4. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429).

6 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1983-03-29

Närvarande: justitierådet Fredlund, regeringsrådet Brodén, justitierådet Palm.

Enligt lagrådet den 21 mars 1983 tillhandakommit utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 17 mars 1983 har regeringen på hemställan av statsrådet och chefen för justitiedepartementet beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i lagen (1983:47) om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i föräldrabalken,
3. lag om ändring i lagen (1983:48) om ändring i brottsbalken och
4. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429).

Förslagen har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Nina Pripp.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken

Mot bakgrund av den ingripande reform som förordats av utredningen om barnens rätt i betänkandet Om föräldraansvar m.m. är de ändringar i förfarandet för överlämnande av barn som föreslås i remissen tämligen begränsade. Lagrådet instämmer för sin del i departementschefens uppfattning att frågan om vårdnad eller umgänge så långt möjligt inte bör prövas på nytt i verkställighetsmålet. Det måste inte minst med hänsyn till barnet undvikas att slitningarna och ovissheten under ett många gånger långdraget processande får fortsätta sedan ett avgörande i saken slutligen har träffats. Behovet av omprövning i enstaka fall är, som departementschefen anför, inte något motiv för överförande av verkställighetsfrågorna till allmän domstol. Också de skäl i övrigt som anføres i remissen för att verkställighetsmålen alltför ofta bör handläggas av länsrätt kan lagrådet ansluta sig till.

Från principen att länsrätt skall förordna om verkställigheten föreslås i remissen ett undantag såtillvida att domstol som bestämmer om vårdnad eller umgänge skall kunna i samband med domen eller beslutet på yrkande meddela vitesföreläggande för den som har att överlämna barnet. I det avseendet vill lagrådet anmäla tveksamhet. Parallella befogenheter för olika myndigheter bör generellt undvikas av både principiella och praktiska skäl. Departementschefen har i specialmotiveringen till 6 kap. 21 § berört vissa av de komplikationer som kan uppstå. Enligt lagrådets mening

finns det också flera skäl som talar för att verkställighetsfrågor alltså bör hållas avskilda från de allmänna domstolarnas verksamhet. Förslaget att domstol skall kunna i samband med ett avgörande omedelbart förelägga vite för att genomdriva vad som beslutats står vidare inte i god överensstämmelse med den grundläggande tanken i övrigt bakom remissförslaget, nämligen den att alla ansträngningar för frivilligt överlämnande i allmänhet bör göras innan något förordnande om verkställighet meddelas. Lagrådet återkommer i den delen vid 6 kap. 21 §. För förslaget talar å andra sidan med styrka önskemålet om en snabb verkställighet så att förhållandena för barnet kan stabiliseras snarast möjligt efter det att ett domstolsavgörande kommit till stånd.

En annan nyhet i förslaget är att möjligheterna att tillgripa hämtning av barn skall minskas. Utredningen, som hade tänkt sig en ännu mera begränsad användning av hämningsförfarandet, har redovisat en statistik som kan föranleda frågan om någon ändring i hämningsreglerna är påkallad. Statistiken, som avser år 1977, visar att av samtliga 279 mål om överlämnande det året 11 ledde till beslut om hämtning och endast 2 av dessa hämtningar genomfördes. Hämningsfrekvensen torde fortfarande vara låg. Det kan förhålla sig så att risken för hämtning enligt de nuvarande reglerna i viss mån bidragit till att nästan alla domarna och besluten slutligen har efterkommit utan hämningsingripande. Lagrådet kan emellertid oreserverat instämma i bedömningen att hämningsförfarandet som sådant bör användas i minsta möjliga utsträckning.

När det gäller förfarandet i övrigt hos länsrätten ger förslaget ökat utrymme för personlig påverkan dels genom att muntlig förhandling skall företas så snart det inte är uppenbart obehövligt och dels så att förordnande av någon person med uppgift att tala med parten skall kunna ges mer än en gång i samma mål. Utsikterna för en lösning i godo måste därigenom komma att förbättras i många fall men samtidigt ökar risken för långt utdragna verkställighetsförfaranden.

Det är svårt att bedöma med någon säkerhet vilken betydelse förslagen kan få i verkställighetshänseende om de genomförs. De rör ett område där psykologiska faktorer spelar stor roll och där verkan av olika åtgärder måste variera från fall till fall. Det är av den anledningen knappast heller möjligt att göra någon avvägning med hänsyn till de synpunkter som lagrådet har framfört. Lagrådet har stannat för att förslagen i sina huvuddrag bör godtas men följas upp så att frågan kan aktualiseras på nytt om det visar sig, att förfarandena alltför ofta förlängs utan att man därför kommer fram till lösningar som bättre tillgodoser verkställighetssynpunkten och barnens intressen.

I anslutning till dessa allmänna överväganden vill lagrådet slutligen uttala sig för att paragrafbeteckningarna för de bestämmelser som har en motsvarighet i gällande rätt behålls genom att de helt nya reglerna i förslagens 4 § respektive 12 § i stället får beteckningarna 3 a § respektive 10

a §. Skälet för detta är framför allt att användningen av tidigare förarbeten, kommentarer och anvisningar inte bör kompliceras onödigtvis.

6 kap. 21 §

Något ärende angående vårdnad eller umgänge, där parter med motstridande uppfattningar uppträder torde inte kunna förekomma i allmän domstol med den ordning som gäller numera. Orden "eller ärenden" i 21 § första stycket bör därför utgå.

Lagrådet godtar, efter de överväganden som redovisats i inledningen, bestämmelsen om vitesföreläggande av allmän domstol. Som anförts i det sammanhanget bygger emellertid enligt remissen förfarandet hos länsrätten på att det är av största vikt att före ett verkställighetsförordnande pröva alla möjligheter till frivilligt överlämnande. Det förefaller därför motiverat, att domstolen ställer sig mera restriktiv till ett yrkande om vitesföreläggande än vad departementschefen synes ha förutsatt. Departementschefen nämner bara de två fallen att yrkandet framställs i trakasseryfte och att verkställighet har begärts också hos länsrätten. För konsekvensen i regelsystemet talar att domstolen bör vägra föreläggande så snart en möjlighet till självant överlämnande inte framstår som utesluten. I den ofta utomordentligt svårbedömda frågan om vad som kan väntas i det avseendet bör domstolen ta hänsyn till det förfarande som står till buds hos länsrätten enligt reglerna i den delen. Där ingår möjligheten att enligt 21 kap. 2 § innan verkställighet beslutas förordna en lämplig person med uppgift att verka för att barnet lämnas frivilligt. Såvitt lagrådet kan bedöma är det avsett att det skall fordras starka skäl för ett antagande att ett sådant förordnande inte kan löna sig. Om också de nu angivna riktlinjerna för prövningen antas, kan det lämpligen göras ett tillägg i lagtexten om att vitesföreläggande kan meddelas när särskilda skäl föreligger.

Med hänvisning till vad som sägs vid 21 kap. 3 § angående termen överlämnande vill lagrådet slutligen i fråga om första stycket av 21 § förorda, att ordet "överlämna" byts ut mot exempelvis uttrycket "lämna ifrån sig". Vad departementschefen anför om att umgänge skall kunna utövas också t.ex. i barnets eget hem skall givetvis gälla även om termen ändras.

I sista stycket av 21 § anges, att länsrätt skall pröva frågan om utdömande av vite när föreläggandet har meddelats av allmän domstol. Det anges däremot inte att, som framgår av motiven, prövningen förutsätter en ansökan av den som begärt föreläggandet. Departementschefen anger, att en upplysning om behovet av ansökan bör tas in i vitesföreläggandet. Enligt lagrådets uppfattning ligger ett klagorande i lagtexten närmare till hands, särskilt som en bestämmelse med motsvarande innehåll men av motsatt innebörd — dvs. utdömandet skall ske ex officio — finns i 21 kap. 11 §.

I följande förslag till ändrad lydelse av 21 § har de föreslagna ändringar-

na i första och tredje styckena tagits in och en mindre redaktionell jämkning dessutom gjorts i första stycket:

”I mål om vårdnad eller umgänge kan rätten, när den meddelar dom eller beslut i saken och särskilda skäl föreligger, på yrkande av part förelägga motparten vid vite att lämna barnet ifrån sig. Har vite förelagts i samband med beslut som avses i 20 § första stycket, kan rätten förordna att föreläggandet skall gälla omedelbart.

Talan mot beslut om föreläggande enligt första stycket får föras endast i samband med talan mot domen eller beslutet om vårdnad eller umgänge.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten på ansökan av part som begärt föreläggandet.”

21 kap. 2 §

I förslaget behålls den nu gällande föreskriften om att länsrätten kan uppdra åt lämplig person att verka för att den som har hand om barnet skall frivilligt fullgöra vad som åligger honom eller henne. Som en nyhet i förhållande till nuvarande bestämmelse skall länsrätten dock ha möjlighet att förlänga tiden för uppdraget, som annars normalt skall vara högst två veckor, ”om det finns förutsättningar för en frivillig lösning”. Uttryckssättet synes kunna misstolkas så att det inbegriper varje frivillig uppgörelse, även utanför den ram som har bestämts av den allmänna domstolen. Till undvikande av missförstånd föreslår lagrådet att bestämmelsen ges följande formulering: ”om det finns förutsättningar för att nå en frivillig fullgörelse”.

21 kap. 3 §

Liksom för närvarande skall enligt förslaget i denna paragraf anges, att länsrätten vid förordnande om verkställighet kan förelägga vite. Paragrafen föreslås i övrigt komma att innehålla enbart bestämmelser om hämtning. Lagrådet har inledningsvis anfört vissa allmänna synpunkter när det gäller hämningsinstitutet och har godtagit förslaget i princip. Beträffande den närmare utformningen har lagrådet i väsentliga delar ingen erinran men föreslår i det följande en del ändringar och förtydliganden.

Förslaget bygger på principen att hämtning av barn genom polismyndighets försorg inte får användas utan att andra verkställighetsformer först har prövats. Mot denna princip finns inte anledning till erinran. Principen är inte helt undantagslös. Enligt förslaget i andra stycket får hämtning utan föregående försök med andra verkställighetsåtgärder äga rum, när fråga är om verkställighet av dom eller beslut om vårdnad eller överlämnande av barn och hämtning är nödvändig för att undvika att barnet lider allvarlig skada. Möjligheten att redan i första hand använda hämtning synes lagrådet böra stå till buds även när den skada som hotar barnet inte är så svår att den kan betecknas som allvarlig. Som exempel kan nämnas fall då barnet är utsatt för återkommande misshandel som dock inte är av den beskaffen-

heten att den förorsakar allvarlig skada. Lagrådet föreslår att uttrycket "barnet lider allvarlig skada" ersätts med uttrycket "barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas". Ett motsvarande uttryckssätt finns i 21 kap. 6 § andra stycket. Enligt den bestämmelsen kan verkställighet vägras, om det finns en inte ringa risk för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas. Rekvisitet för hämtning enligt förevarande paragraf blir emellertid också med lagrådets ändringsförslag avsevärt strängare genom att det ford ras, att åtgärden skall vara nödvändig för att undvika skadan.

Uttrycket dom eller beslut om överlämnande av barn i 21 kap. 3 § andra stycket har inte kommenterats i remissen. Med motsvarande uttryck i 21 kap. 1 § menas, enligt ett motivuttalande i prop. 1967:138 s. 53, sådan dom eller sådant beslut som innehåller uttrycklig förklaring att barnet skall överlämnas. Härmed torde ha avsetts det i och för sig ovanliga fallet att förklaring meddelas utan samband med avgörande om vårdnad eller umgänge. Termen "överlämnande" bör inte användas i annan betydelse i lagen i övrigt. Rubriken närmast före nuvarande 6 § (föreslagna 7 §) bör därför ha den lydelse som gäller nu och de nuvarande termerna "överflyttas" och "överflyttning" bör användas i 7 § första stycket respektive 15 § förslaget. För tolkningen av 21 kap. 3 § bör det vidare stå klart, att ordet överlämnande i andra stycket inte kan syfta på något fall av hämtning för umgänge med barnet. Det kan av den anledningen vara motiverat att i regeln i 6 kap. 21 § första stycket första meningen, som skall tillämpas också när dom eller beslut om umgänge meddelas, använda ett uttryck där ordet "överlämna barnet" undviks (se vid 6 kap. 21 §).

Förslaget i tredje stycket innebär, att när det gäller dom eller beslut om umgänge hämtning skall kunna tillgripas endast om umgänget gäller barnet och någon av dess föräldrar och att hämtning då skall få förekomma bara i rena undantagsfall. Restriktiviteten har i lagtexten kommit till uttryck genom att det anges, att hämtning får beslutas om verkställighet annars inte kan ske och barnet har ett "uppenbart behov" av umgänge med föräldern. Bakom gällande rättsregler i övrigt om umgänge mellan barn och en förälder som är skild från vårdnaden ligger emellertid grundsynen, att ett sådant behov normalt föreligger. Ordet uppenbart anvisar därför inte så tydligt som behövs att det bara är fall när behovet av umgänge gör sig särskilt starkt gällande som skall falla in under bestämmelsen. Lagrådet föreslår en omformulering också i det avseendet.

För att det skall framgå tydligare, att hämtning inte får användas i andra fall än dem som behandlas i andra och tredje styckena, förordar lagrådet nedan en redaktionell jämkning som berör första, andra och tredje styckena.

Slutligen förordar lagrådet att i fjärde stycket görs ett tillägg motsvarande det som föreslagits för sista stycket av 6 kap. 21 § och som gör det tydligt att frågan om utdömande av vitet inte tas upp annat än efter partens ansökan.

Paragrafen kan, om lagrådets förslag i detta avsnitt beaktas, få följande lydelse:

”Förordnar länsrätten om verkställighet, får den förelägga vite eller besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg. Hämtning får dock beslutas endast i de fall och under de förutsättningar som anges i andra och tredje styckena.

I fråga om dom eller beslut om vårdnad eller överlämnande av barn får länsrätten besluta om hämtning av barnet, om verkställighet annars inte kan ske eller om hämtning är nödvändig för att undvika att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas.

I fråga om dom eller beslut om umgänge mellan barnet och en förälder som inte är vårdnadshavare får länsrätten besluta om hämtning av barnet, om verkställighet annars inte kan ske och barnet har ett särskilt starkt behov av umgänge med föräldern.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten på ansökan av den part som begärt verkställigheten.”

21 kap. 4 §

I paragrafens tredje stycket föreslås en ny bestämmelse enligt vilken förvaltningsdomstol i mål om verkställighet av ett lagakraftvunnet beslut om umgänge med barn får vissa möjligheter att, när nya förhållanden inträffat, ändra vad den allmänna domstolen har bestämt. Av motiven framgår att förslaget avser fall då nya förhållanden gör det nödvändigt att jämka vad som bestämts om tid och plats för hämtning och avlämnande av barnet samt liknande villkor för umgänget. Även tiden för själva umgänget skall kunna jämkas. I sistnämnda hänseende anføres som exempel att i verkställighetsmålet kan förordnas om en senareläggning av sådant umgänge som har gått förlorat under processens gång. Det betonas dessutom i motiven att umgängestiden inte får förlängas totalt sett och att förvaltningsdomstolens avgörande endast får betydelse för de umgängestillfällen som är före i målet. För att det skall framgå klart av lagtexten att förvaltningsdomstolen endast har befogenhet att vidta av nya förhållanden föranledda jämkningar inom den ram som den allmänna domstolen har bestämt föreslår lagrådet, att bestämmelsen i tredje stycket ges följande lydelse:

”För verkställighet av en dom eller ett beslut om umgänge som har vunnit laga kraft kan länsrätten, när det påkallas av förhållanden som har inträffat efter domen eller beslutet, jämka vad som har bestämts om villkor eller tidpunkt för umgänget.”

21 kap. 6 §

Enligt 21 kap. 6 § andra stycket får länsrätten vägra verkställighet, om det finns risk som inte är ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas ”av verkställigheten”. De citerade orden kan lätt ge anledning till det missförståndet, att stadgandet endast åsyftar skada genom själva verk-

ställighetsförrättningen och inte skada till följd av den beslutade förändringen i barnets levnadsförhållanden. De citerade orden förekommer inte i motsvarande bestämmelse i gällande rätt och lagrådet föreslår, att de utgår ur den föreslagna lagtexten.

21 kap. 9 §

I viss anslutning till vad utredningen upptagit i sitt förslag till barn- och föräldrabalk 8 kap. 6 § föreslår lagrådet, att tredje meningen i paragrafens andra stycke utformas enligt följande: "Om möjligt skall också en barnläkare, barnpsykiater eller barnpsykolog medverka."

21 kap. 10 §

De skärpta villkor för hämningsbeslut som föreslås i remissen i 21 kap. 3 § kommer med förslaget i övrigt (se 21 kap. 7 § första och tredje styckena samt 8 §) att gälla också i ett fall när någon orättmätigt har fört bort ett barn från någon som har vårdnaden om det. Bestämmelserna i förevarande paragraf om möjlighet till vissa omedelbara åtgärder kan därför få ökad aktualitet. Även om det i och för sig inte föranleds av detta lagstiftningsärende förordar lagrådet, att det i sammanhanget görs ett förtydligande i andra stycket. Av motiven (prop. 1967:138 s. 62) men knappast av lagtexten framgår, att det inte är avsett att polismyndighets befogenheter enligt bestämmelsen skall vara beroende av att ett verkställighetsmål är anhängigt hos länsstyrelsen. Förtydligandet kan ske exempelvis genom att orden "oavsett om något mål är anhängigt" tas in efter ordet "polismyndigheten" i första meningen.

21 kap. 12 §

Handläggningen av mål hos förvaltningsdomstolarna är reglerad i förvaltningsprocesslagen (1971:291), såvida inte avvikande bestämmelser meddelats i lag eller i en av regeringen beslutad författning. I 12 § första stycket föreslås en specialregel om muntlig förhandling i mål som avses i 21 kap. föräldrabalken. I remissen anføres att den föreslagna bestämmelsen är avsedd att gälla endast processen i länsrätt. Detta förhållande framgår dock inte av lagtexten, som i flera andra sammanhang i ordet "länsrätten" inbegriper överinstanserna. Bestämmelsen bör därför kompletteras så att det blir tydligt att den inte omfattar handläggningen av mål som överklagats till kammarrätten och regeringsrätten. Behovet av ett sådant förtydligande är så mycket större som de i de följande styckena föreslagna reglerna om barns hörande inför rätten och om parts hämtning till förhandling avses gälla handläggningen i samtliga instanser.

Lagrrådet föreslår att som en andra mening i första stycket intas en hänvisning av följande lydelse: "Om muntlig förhandling i kammarrätten och regeringsrätten finns bestämmelser i 9 § förvaltningsprocesslagen (1971:291)."

21 kap. 13 §

Till de kostnader som enligt den nu gällande bestämmelsen i paragrafens andra stycke skall betalas av allmänna medel har i förslaget lagts kostnader för hämtning av en part till förhandling och kostnader för "någon annan åtgärd som rör barnet". Det senare tillägget kommenteras inte av departementschefen men torde närmast syfta på sådan tillfällig åtgärd som enligt förslaget skall tas upp i 4 § andra stycket. Också en sådan åtgärd måste emellertid innefattas i lagtextens uttryck "omhändertagande" och tillägget om annan åtgärd bör därför kunna utgå.

Till andra stycket har i förslaget vidare lagts en bestämmelse om att rätten efter vad som är skäligt kan besluta, att part som orsakat en sådan åtgärd som skall bekostas av det allmänna skall helt eller delvis ersätta statsverket för kostnaden. Som riktlinje för de överväganden länsrätten skall göra anger departementschefen, att hänsyn särskilt får tas till partens ekonomiska förhållanden och till de särskilda omständigheter som har föranlett kostnaderna. Den som ytterst orsakat en åtgärd av det slag som det är fråga om torde i praktiken knappast kunna bli någon annan än den mot vilken verkställigheten riktas. Vad som förutom de ekonomiska omständigheterna skall skilja ut de fall där betalning bör krävas förefaller inte möjligt att ge anvisningar för när det gäller uppdrag enligt 2 § eller läkarundersökning och knappast heller vid omhändertagande. Risken för en ojämn tillämpning förefaller påtaglig. En stabilare grund för bedömningen erhålls, om regeln inskränks till de fall som tillämpningen ändå i huvudsak kan väntas komma att avse om förslaget antas, nämligen hämtning av barn eller hämtning av part till förhandling. Lagrådet föreslår en sådan inskränkning av regeln. Betalningsskyldighet synes i så fall normalt böra åläggas part som föranlett hämtningen, om inte hänsyn till partens ekonomi eller särskilda personliga förhållanden talar emot det.

21 kap. 13 § andra stycket kan om de här angivna förslagen godtas få följande lydelse:

"Kostnader för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra meningen, för hämtning av en part till förhandling, för hämtning eller omhändertagande av barn och för läkarundersökning betalas av allmänna medel. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att part, som föranlett kostnad för hämtning skall helt eller delvis betala kostnaden till statsverket."

Övergångsbestämmelser

Enligt övergångsbestämmelsen i punkt 2 får beslut om skyldighet för part att återbetala kostnader för åtgärder som avses i 21 kap. 13 § andra stycket meddelas, om åtgärderna har beslutats efter det att lagen trätt i kraft. Godtas lagrådets förslag vid 21 kap. 13 § om begränsning av de fall när betalningsskyldighet skall kunna åläggas till enbart hämtningsfallen, bör övergångsbestämmelsen lämpligen anpassas därefter. Om begräns-

ningen görs, försvinner ett problem som hänger samman med att i de andra fall som det remitterade förslaget omfattar den åtgärd som betalningen avser kan ha "orsakats" (se 21 kap. 13 § i remissförslaget) av ett handlingssätt som i tiden ligger före beslutet om åtgärden. Principiellt bör då tiden för handlingen eller handlingarna och inte tiden för beslutet om åtgärden vara avgörande för om betalningsskyldighet enligt de nya bestämmelserna skall kunna föreskrivas.

Övergångsbestämmelsen kan, om lagrådets förslag rörande 21 kap. 13 § i nu angiven del antas få följande lydelse:

"Beslut enligt 21 kap. 13 § andra stycket i dess nya lydelse om skyldighet för part att till statsverket betala hämningskostnad får meddelas endast om hämtningen har beslutats efter lagens ikraftträdande."

Förslaget till lag om ändring i lagen (1983:48) om ändring i brottsbalken

7 kap. 4 §

Ett barn kan vara föremål för vård enligt lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga i sådan form att det är berövat sin frihet. Så är t.ex. fallet om vården beslutats enligt 1 § andra stycket 2 i lagen och barnet vistas i ett sådant hem som avses i 12 § i lagen (se 13 §). Den som hjälper ett sådant barn att fly från hemmet eller, sedan barnet avvikit därifrån, främjar flykten genom att dölja barnet eller genom annan liknande åtgärd skall enligt 17 kap. 12 § första stycket brottsbalken dömas till ansvar för främjande av flykt. Härifrån gäller dock ett undantag. Ansvar skall nämligen enligt 17 kap. 12 § andra stycket inte ådömas, om gärningen är att anse som ringa med hänsyn till frihetsberövandets art och syfte, gärningsmannens tillvägagångssätt och hans förhållande till den vars flykt han har främjat.

Ett barn kan också vara föremål för vård enligt 1980 års lag utan att något frihetsberövande föreligger. Så är t.ex. fallet, när vården äger rum i familjehem eller på öppen vårdinstitution utan kvarhållningsbefogenhet. Den som för bort ett sådant barn från det hem eller den institution där det är placerat eller, sedan barnet avvikit därifrån, döljer eller undanhåller barnet skall – fränsett fall av frihetsbrott – dömas till ansvar för egenmäktighet med barn enligt den i remissen föreslagna bestämmelsen i 7 kap. 4 § andra stycket brottsbalken. Trots gärningens likhet med motsvarande handling beträffande barn som enligt 1980 års lag beretts vård i frihetsberövande form, har i remissen inte föreslagits någon ansvarsfrihetsregel för ringa fall motsvarande den som finns i 17 kap. 12 § andra stycket brottsbalken. Lagrådet har svårt att se, att det skulle föreligga tillräcklig anledning att göra en sådan skillnad mellan 17 kap. 12 § och det föreslagna andra stycket i 7 kap. 4 § brottsbalken. Den för egenmäktighet med barn gällande åtalsregeln i 7 kap. 6 § brottsbalken lämnar visserligen utrymme för en tillämpning som leder till i stort sett samma resultat som en regel om

ansvarsfrihet i ringa fall men utgör till skillnad från en ansvarsfrihetsregel inte någon garanti för att en sådan tillämpning kommer till stånd (jfr JuU 1980/81:38 s. 10). Om den föreslagna bestämmelsen i 7 kap. 4 § andra stycket brottsbalken kompletteras med en ansvarsfrihetsregel för ringa fall, bör åtalsregeln i 7 kap. 6 § brottsbalken begränsas. Den bör avse enbart brott som avses i 7 kap. 4 § första stycket.

Under hänvisning till vad som anförts i det föregående föreslår lagrådet dels att åtalsregeln i 7 kap. 6 § brottsbalken begränsas till brott som avses i 7 kap. 4 § första stycket brottsbalken dels att en bestämmelse av följande lydelse infogas som en andra mening i det föreslagna andra stycket i 7 kap. 4 § brottsbalken: "Ansvar skall dock inte ådömas om gärningen är att anse som ringa med hänsyn till syftet med vården, gärningsmannens tillvägagångssätt och hans förhållande till barnet."

Övriga lagförslag

Lagrådet lämnar förslagen utan erinran.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1983-04-07

Närvarande: statsrådet I. Carlsson, ordförande, och statsråden Lundkvist, Feldt, Sigurdsen, Gustafsson, Leijon, Peterson, Boström, Bodström, Göransson, Gradin, R. Carlsson, Holmberg, Thunborg

Föredragande: statsrådet Anna-Greta Leijon

Proposition om verkställighet av avgöranden om vårdnad eller umgänge m.m.

1 Anmälan av lagrådsyttrande

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslagen till

1. lag om ändring i lagen (1983:47) om ändring i föräldrabalken,
2. lag om ändring i föräldrabalken,
3. lag om ändring i lagen (1983:48) om ändring i brottsbalken,
4. lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429).

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Lagrådet har i allt väsentligt anslutit sig till de principer som lagrådsremissen utgår från. De ändringar som lagrådet har föreslagit rör endast enskildheter i det remitterade förslaget. Jag kan i huvudsak godta dessa ändringsförslag. Jag anser dock inte att det finns anledning att ha andra paragrafbeteckningar än som följer av det remitterade förslaget. Att, som lagrådet har varit inne på, införa beteckningarna 3 a § resp. 10 a § får anses mindre lämpligt vid den revision av hela 21 kap. föräldrabalken som det nu är fråga om.

När det gäller den nya 21 kap. 3 § föräldrabalken anser jag att det inte finns skäl att gå ifrån den ståndpunkt som jag har intagit i lagrådsremissen om att hämtning av barn vid verkställighet av dom eller beslut om vårdnad eller överlämnande bör stå till buds, förutom när verkställighet annars inte kan ske, endast när hämtning är nödvändig för att undvika att barnet lider allvarlig skada. Jag vidhåller alltså det remitterade förslaget på denna punkt. Som kommentar till det exempel som lagrådet har angett vill jag

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 17 mars 1983.

framhålla att ett barn, som är utsatt för återkommande misshandel, i de allra flesta fall torde få anses lida antingen fysisk eller psykisk skada av allvarlig natur.

Jag kan inte heller biträda lagrådets förslag till ändrad lydelse av den nya bestämmelsen i 7 kap. 4 § andra stycket brottsbalken. Likheten mellan ett sådant brott som avses där och främjande av flykt är enligt min mening inte så stor att det finns anledning att för egenmäktighetsbrottet uppställa en ansvarsfrihetsregel motsvarande den som gäller för främjande av flykt. Dessutom får det anses mindre lämpligt att låta åtalsregeln i 7 kap. 6 § gälla endast brott som avses i 7 kap. 4 § första stycket.

Utöver vad som följer av vad jag hittills har sagt bör ett par redaktionella jämkningar göras i det remitterade förslaget till lag om ändring i föräldrabalken.

2 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen föreslår riksdagen

att anta de av lagrådet granskade lagförslagen med vidtagna ändringar.

3 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att anta de förslag som föredraganden har lagt fram.

Lagrådsremissens lagförslag

Bilaga

1 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1983:47) om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om 6 kap. 21 § och 21 kap. 7 § föräldrabalken i paragrafernas lydelse enligt lagen (1983:47) om ändring i föräldrabalken

dels att 6 kap. 21 § skall betecknas 6 kap. 22 §,
dels att 21 kap. 7 § inte skall träda i kraft.

2 Förslag till

Lag om ändring i föräldrabalken

Härigenom föreskrivs i fråga om föräldrabalken¹
dels att 20 kap. 11 § och 21 kap. skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i 6 kap. skall införas en ny paragraf, 21 §, av nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

21 §

I mål eller ärenden om vårdnad eller umgänge kan rätten, i samband med dom eller beslut i denna fråga, på yrkande av part förelägga motparten vid vite att överlämna barnet. Har vite förelagts i samband med beslut som avses i 20 § första stycket, kan rätten förordna att föreläggandet skall gälla omedelbart.

Talan mot beslut om föreläggande enligt första stycket får föras endast i samband med talan mot domen eller beslutet om vårdnad eller umgänge.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten.

20 kap.

11 §

Mot beslut som underrätt har meddelat under rättegången i fråga, som avses i 6 kap. 13 §, 7 kap. 15 §,

Mot beslut, som underrätt har meddelat under rättegången i frågor som avses i 6 kap. 20 §, 7 kap.

¹ Balken omtryckt 1978:853.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 kap. 14 §, 11 kap. 15 eller 16 § eller 18 kap. 14 §, skall talan föras särskilt.

15 §, 10 kap. 14 §, 11 kap. 15 eller 16 § eller 18 kap. 14 §, skall talan föras särskilt.

21 kap.

Om verkställighet av dom eller beslut rörande vårdnad m.m.

Om verkställighet av domar eller beslut om vårdnad eller umgänge m.m.

Verkställighet av dom eller beslut

Verkställighet av domar eller beslut

1 §

Verkställighet av vad allmän domstol i dom eller beslut bestämt om vårdnad eller umgänesrätt eller om överlämnande av barn sökes hos länsrätten.

Har domen eller beslutet icke vunnit laga kraft och är ej särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får länsrätten icke vidtaga åtgärd enligt 2 eller 3 §.

Verkställighet av vad allmän domstol har bestämt i dom eller beslut om vårdnad, umgänge eller överlämnande av barn söks hos länsrätten. Har domen eller beslutet inte vunnit laga kraft och är det inte särskilt medgivet att verkställighet ändå får ske, får länsrätten inte vidta åtgärder enligt 2-4 §§.

2 §²

Innan länsrätten förordnar om verkställighet, äger den uppdraga åt ledamot eller suppleant i socialnämnden eller tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom. Sådant uppdrag får även lämnas åt annan lämplig person.

Innan länsrätten förordnar om verkställighet, får den uppdra åt ledamot eller suppleant i socialnämnden eller tjänsteman inom socialtjänsten att verka för att den som har hand om barnet frivilligt skall fullgöra vad som åligger honom eller henne. Sådant uppdrag får även lämnas åt någon annan lämplig person.

Den som fått uppdrag enligt första stycket skall inom tid som länsrätten bestämmer lämna denna en redogörelse för de åtgärder som vidtagits och vad som förekommit vid uppdragets utförande. Tiden får ej utan synnerliga skäl sättas längre än två veckor.

Den som har fått ett uppdrag enligt första stycket skall inom den tid som länsrätten bestämmer lämna en redogörelse för de åtgärder som har vidtagits och vad som i övrigt har kommit fram. Tiden får inte sättas längre än två veckor. Länsrätten får dock förlänga tiden, om det finns förutsättningar för en frivillig lösning.

3 §

Förordnar länsrätten om verkställighet, äger den förelägga vite eller, om det anses nödvändigt, besluta att barnet skall hämtas genom polismyndighets försorg. Länsrät-

Förordnar länsrätten om verkställighet, får den förelägga vite eller, under de förutsättningar som anges i andra eller tredje stycket, besluta att barnet skall hämtas ge-

² Senaste lydelse 1981:26.

Nuvarande lydelse

ten kan även i samband med förordnandet lämna uppdrag enligt 2 §, om sådant ej förekommit tidigare.

Om särskilda skäl föreligga, får länsrätten för att underlätta barnets överflyttning föreskriva, att barnet tillfälligt skall omhändertas på lämpligt sätt.

Länsrätten äger utdöma förelagt vite.

Föreslagen lydelse

nom polismyndighetens försorg. samband med förordnandet lämna

Är det fråga om dom eller beslut om vårdnad eller överlämnande av barn, får länsrätten besluta om hämtning av barnet endast om verkställighet annars inte kan ske eller om hämtning är nödvändig för att undvika att barnet lider allvarlig skada.

Är det fråga om dom eller beslut om umgänge mellan barnet och en förälder som inte är vårdnadshavare, får länsrätten besluta om hämtning av barnet endast om verkställighet annars inte kan ske och barnet har ett uppenbart behov av umgänge med föräldern.

Frågor om utdömande av förelagt vite prövas av länsrätten.

4 §

Förordnar länsrätten om verkställighet, kan den även lämna uppdrag enligt 2 §. Har rätten beslutat att barnet skall hämtas genom polismyndighetens försorg, skall sådant uppdrag lämnas, om inte särskilda skäl talar mot det.

Om det finns särskilda skäl, får länsrätten för att underlätta att barnet överlämnas föreskriva att barnet tillfälligt skall tas om hand på lämpligt sätt.

Förordnar länsrätten om verkställighet av en dom eller ett beslut om umgänge som har vunnit laga kraft, kan rätten efter vad som är skäligt med hänsyn till senare inträffade förhållanden ändra vad som har bestämts om villkor eller tidpunkt för umgänget.

4 §

Har barnet fyllt femton år, får verkställighet icke ske mot dess vilja, utan att länsrätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets bästa. Detsamma gäller, om barnet ännu ej fyllt femton år men nått sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt.

5 §

Har barnet fyllt tolv år, får verkställighet inte ske mot dess vilja utom då länsrätten finner det nödvändigt av hänsyn till barnets bästa. Detsamma gäller, om barnet ännu inte har fyllt tolv år men har nått en sådan mognad att dess vilja bör beaktas på motsvarande sätt.

Nuvarande lydelse

5 §³

Är det uppenbart att förhållandena ändrats väsentligt sedan allmän domstols dom eller beslut meddelades, kan länsrätten vägra verkställighet, om det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att fråga om ändring beträffande vårdnad eller umgängesrätt prövas av allmän domstol. Sådan fråga upptages av allmän domstol på ansökan av den som varit part i ärendet hos länsrätten eller av socialnämnden.

Länsrätten får även i annat fall vägra verkställighet, om risk, som ej är ringa, föreligger för skada på barnets kroppsliga eller själsliga hälsa.

Överflyttning av barn i andra fall

6 §

Även om dom eller beslut som avses i 1 § ej föreligger, äger den som har vårdnaden att, när barnet vistas hos annan, påkalla länsrättens åtgärd för att barnet skall överflyttas till honom.

Föreligger särskilda skäl att fråga om ändring beträffande vårdnaden prövas av allmän domstol, kan länsrätten vägra att vidtaga den sökta åtgärden.

I övrigt äga 2-5 §§ tillämpning.

7 §⁴

Bestämmelserna i 6 § gäller också när föräldrar, adoptivföräldrar eller särskilt förordnade förmyndare gemensamt har vårdnaden och en av dem utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortfört eller kvarhåller barnet samt den andre begär rättelse.

Föreslagen lydelse

6 §

Länsrätten kan vägra verkställighet, om det är uppenbart att förhållandena har ändrats sedan den allmänna domstolens dom eller beslut meddelades och det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att frågan om vårdnad eller umgänge prövas på nytt. Sådan fråga tas upp av allmän domstol på ansökan av den som har varit part i målet hos länsrätten eller på ansökan av socialnämnden.

Länsrätten får även i annat fall vägra verkställighet, om det finns risk som inte är ringa för att barnets kroppsliga eller själsliga hälsa skadas av verkställigheten.

Överlämnande av barn i andra fall

7 §

Även om dom eller beslut som avses i 1 § inte föreligger, kan barnets vårdnadshavare, när barnet vistas hos någon annan, begära att länsrätten beslutar om åtgärd för att barnet skall överlämnas till vårdnadshavaren.

Länsrätten kan vägra att vidta den begärda åtgärden, om det av hänsyn till barnets bästa är påkallat att frågan om vårdnaden prövas av allmän domstol.

I övrigt gäller 2-6 §§.

8 §

Bestämmelserna i 7 § gäller också när föräldrar, adoptivföräldrar eller särskilt förordnade förmyndare gemensamt har vårdnaden och en av dem utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortfört eller kvarhåller barnet samt den andre begär rättelse.

³ Senaste lydelse 1981:26.

⁴ Lydelse enligt 1983:47.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

Gemensamma bestämmelser

8 §⁵

Hämtning och annan åtgärd *be-
träffande* barnet skall utföras på ett
för barnet så skonsamt sätt som
möjligt.

Vid hämtning *skola ledamot eller
suppleant i socialnämnd eller tjäns-
teman inom socialtjänsten och, om
möjligt, läkare närvara*. Om barnet
på grund av sjukdom *ej* bör flyttas
eller annat särskilt hinder möter,
skall hämtningen uppskjutas.

9 §⁶

Föreligger i *ärende som avses i*
detta kapitel fara att barnet *föres* ur
landet eller är *ärendet* av annan an-
ledning brådskande, kan länsrätten
omedelbart förordna, att barnet
skall *omhändertagas* på sätt läns-
rätten finner lämpligt.

Kan beslut enligt första stycket *ej*
avvaktas, får *polismyndighet vid-
taga sådan omedelbar åtgärd* som
kan ske utan skada för barnet. När
sådan åtgärd *vidtages*, *skola* om
möjligt *ledamot eller suppleant i so-
cialnämnden eller tjänsteman inom
socialtjänsten och läkare närvara*.
Åtgärden skall genast anmälas till
länsrätten, som utan dröjsmål pröv-
ar om den skall bestå.

10 §

I *ärende* enligt detta kapitel kan
länsrätten förordna, att barnet skall
undersökas av läkare.

I kallelse till läkarundersökning
äger länsrätten förelägga vite.

9 §

Hämtning och annan åtgärd *som
rör* barnet skall utföras på ett *sätt
som är så skonsamt som möjligt för
barnet*.

Vid hämtning *skall någon som
kan vara till stöd för barnet närva-
ra*. Finns det en sådan kontaktper-
son för barnet som *avses i social-
tjänstlagen (1980:620) bör* denne
anlitas. Om möjligt skall också en
barnpsykolog eller barnläkare vara
med för att ta till vara barnets in-
teresse. Om barnet på grund av sjuk-
dom *inte* bör flyttas eller *om* det
möter något annat särskilt hinder,
skall hämtningen uppskjutas.

10 §

Föreligger i *mål enligt* detta kapi-
tel fara för att barnet *förs* ur landet
eller är *saken* av annan anledning
brådskande, kan länsrätten omedel-
bart förordna att barnet skall *tas
om hand* på det sätt som länsrätten
finner lämpligt.

Kan ett beslut enligt första
stycket *inte* avvaktas, får *polismyn-
digheten vidta sådana omedelbara
åtgärder* som kan ske utan skada
för barnet. När en sådan åtgärd *vid-
tas* skall om möjligt närvara en lä-
kare samt företrädare för social-
tjänsten eller i förekommande fall
en sådan kontaktperson för barnet
*som avses i socialtjänstlagen
(1980:620)*. Åtgärden skall genast
anmälas till länsrätten, som utan
dröjsmål prövar om den skall bestå.

11 §

I *mål* enligt detta kapitel kan
länsrätten förordna att barnet skall
undersökas av läkare.

I kallelse till läkarundersökning
får länsrätten förelägga vite. Läns-

⁵ Senaste lydelse 1981:26.

⁶ Senaste lydelse 1981:26.

Nuvarande lydelse

Länsrätten äger utdöma förelagt vite.

Föreslagen lydelse

rätten prövar frågor om utdömande av förelagt vite.

12 §

I mål enligt detta kapitel skall länsrätten hålla muntlig förhandling, om det inte är uppenbart obehövt.

Vid muntlig förhandling får barnet höras inför rätten, om särskilda skäl talar för det och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada av att höras.

Uteblir en part från en förhandling till vilken han eller hon har kallats vid vite att inställa sig personligen, får rätten förordna att parten skall hämtas till rätten antingen omedelbart eller till en senare dag.

11 §⁷

Länsrätten får, enligt vad som är skäligt, förordna att den ena parten skall ersätta motpartens kostnader i ett ärende enligt detta kapitel.

Kostnad för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra punkten, hämtning eller omhändertagande av barn och läkarundersökning betalas av allmänna medel.

Den som har hand om barnet får tillerkännas ersättning och förskott i anledning av *kostnad* för resa och uppehälle i samband med inställelse vid läkarundersökning enligt 10 §. Härvid äger 15 § förvaltningsprocesslagen (1971:291) motsvarande tillämpning.

Fråga om ersättning enligt andra och tredje styckena prövas av länsrätten.

13 §

Länsrätten får, enligt vad som är skäligt, förordna att den ena parten skall ersätta motpartens kostnader i ett mål enligt detta kapitel.

Kostnader för utförande av uppdrag enligt 2 § första stycket andra meningen, för hämtning av en part till förhandling eller för hämtning, omhändertagande eller någon annan åtgärd som rör barnet, liksom kostnader för läkarundersökning, betalas av allmänna medel. Rätten får efter vad som är skäligt besluta att part som har orsakat åtgärden skall helt eller delvis återbetala kostnaden till statsverket.

Den som har hand om barnet får tillerkännas ersättning och förskott med anledning av *kostnader* för resa och uppehälle i samband med inställelse vid läkarundersökning enligt 11 §. Härvid gäller 15 § förvaltningsprocesslagen (1971:291).

Frågor om ersättning enligt andra och tredje styckena prövas av länsrätten.

⁷ Senaste lydelse 1981:781.

Nuvarande lydelse

12 §

Länsrätten kan förordna att beslut enligt detta kapitel som ej avser utdömande av vite eller ersättning för parts *kostnad* skall *lända till omedelbar efterrättelse*.

13 §

Beslut enligt detta kapitel *angående överflyttning* utgör *ej hinder* att den därvid avgjorda *frågan* prövas på nytt, när ändrade förhållanden eller annat särskilt skäl föranleder det.

14 §

Vid handläggning i *kammarrätt* av mål enligt detta kapitel *skola* nämndemän ingå i rätten.

Föreslagen lydelse

14 §

Länsrätten kan förordna att beslut enligt detta kapitel som ej avser utdömande av vite, ersättning för parts *kostnader* eller parts *skyldighet* att återbetala *kostnader* till statsverket skall gälla omedelbart.

15 §

Beslut enligt detta kapitel *om överlämnande av barn* hindrar inte att den *fråga som har avgjorts* prövas på nytt, när ändrade förhållanden eller *något* annat särskilt skäl föranleder det.

16 §

Vid handläggning i *kammarrätten* av mål enligt detta kapitel *skall* nämndemän ingå i rätten.

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 1983. Förekommer i lag eller annan författning hänvisning till föreskrifter som har ersatts genom bestämmelser i denna lag, tillämpas i stället de nya bestämmelserna.

2. Beslut om skyldighet för en part att återbetala kostnader för åtgärder som avses i 21 kap. 13 § andra stycket i dess nya lydelse får meddelas endast om åtgärderna har beslutats efter lagens ikraftträdande.

3 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1983:48) om ändring i brottsbalken**

Härigenom föreskrivs att 7 kap. 4 § brottsbalken i paragrafens lydelse enligt lagen (1983:48) om ändring i brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Skiljer någon obehörigen barn under femton år från *den* som har vårdnaden, *dömes, om det ej är brott mot frihet,* för egenmäktighet med barn till böter eller fängelse i högst sex månader.

Detsamma *skall gälla,* om den som gemensamt med annan har vårdnaden om ett barn under fem-

Föreslagen lydelse

7 kap.

4 §

Den som obehörigen *skiljer* ett barn under femton år från *någon* som har vårdnaden *om barnet* döms för egenmäktighet med barn till böter eller fängelse i högst sex månader, *om gärningen inte utgör brott mot frihet.* Detsamma *gäller,* om den som gemensamt med *någon* annan har vårdnaden om ett

Nuvarande lydelse

ton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortför barnet eller om den som skall ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Föreslagen lydelse

barn under femton år utan beaktansvärt skäl egenmäktigt bortför barnet eller om den som skall ha vårdnaden obehörigen bemäktigar sig barnet och därigenom själv tar sig rätt.

Till ansvar enligt första stycket döms också den som obehörigen skiljer ett barn under femton år från någon som vårdar barnet med stöd av lagen (1980:621) med särskilda bestämmelser om vård av unga, om gärningen inte utgör brott mot frihet eller främjande av flykt.

Är brott som avses i första eller andra stycket att anse som grovt, skall gärningsmannen dömas till fängelse i högst två år.

4 Förslag till**Lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429)**

Härigenom föreskrivs att 9, 16 och 26 §§ rättshjälpslagen (1972:429)¹ skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse***9 §²**

Vid allmän rättshjälp betalar staten kostnaderna i den rättsliga angelägenhet som rättshjälpen avser.

Såsom kostnad för rättshjälpen anses den rättssökandes kostnad för

1. biträde som varit behövligt för tillvaratagande av den rättssökandes rätt,

2. bevisning vid allmän domstol, bostadsdomstolen, marknadsdomstolen, arbetsdomstolen eller krigsrätt samt nödvändig utredning i angelägenhet, som kan komma under sådan domstols prövning eller som skall prövas av skiljemän,

3. utredning i angelägenhet som skall prövas av förvaltningsdomstol eller förvaltningsmyndighet om utredningen är skäligen påkallad för tillvaratagande av den rättssökandes rätt och ej kan erhållas genom myndigheten,

4. resa och uppehälle för den rättssökande eller hans ställföreträdare och för vårdare eller annan, som måste anlitas i samband med

4. resa och uppehälle för den rättssökande eller hans ställföreträdare och för vårdare eller annan, som måste anlitas i samband med

¹ Lagen omtryckt 1979:240.

² Senaste lydelse 1981:1287.

Nuvarande lydelse

inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts, eller i samband med inställelse för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om faderskap enligt 3 kap. föräldrabalken eller läkarundersökning enligt 21 kap. 10 § samma balk,

5. avgift som utgår för ansökan enligt expeditiönskontrollens (1964:618) avgiftslista, avdelning II, samt särskild avgift som skall betalas enligt förordningen (1981:1185) om utskökningsavgifter,

6. vad av allmänna medel utgått i ersättning för översättning eller i ersättning enligt 4 eller 5 § lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap eller enligt föreskrift i rättegångsbalken eller 3 § första stycket nämnda lag för bevisning som rätten själv måt föranstaltat om,

7. skiftesman som av domstol förordnats att verkställa bodelning med anledning av äktenskapsskillnad eller boskillnad,

8. medling enligt 42 kap. 17 § rättegångsbalken.

Såsom kostnad för bevisning enligt andra stycket 2 anses ej den rättssökandes kostnad för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om faderskap enligt 3 kap. föräldrabalken.

Föreslagen lydelse

inställelse inför domstol eller annan myndighet, om personlig inställelse ålagts, eller i samband med inställelse för sådan blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper som avses i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap eller läkarundersökning enligt 21 kap. 11 § föräldrabalken,

Såsom kostnad för bevisning enligt andra stycket 2 anses ej den rättssökandes kostnad för sådan blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper som avses i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap.

16 §³

Allmän rättshjälp får, om ej annat följer av 17 §, beviljas av advokat eller av biträdande jurist på advokatbyrå, om den rättsliga angelägenheten avser

äktenskapsskillnad
boskillnad, dock inte enligt 9 kap. 2 § giftermålsbalken
underhållsbidrag till make eller barn

faderskap till barn

vårdnad

umgängesrätt.

Advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå får ej bevilja allmän rättshjälp för verkställighet av avgörande om underhållsbidrag, vård-

Allmän rättshjälp får, om ej annat följer av 17 §, beviljas av advokat eller av biträdande jurist på advokatbyrå, om den rättsliga angelägenheten avser

äktenskapsskillnad
boskillnad, dock inte enligt 9 kap. 2 § giftermålsbalken
underhållsbidrag till make eller barn

faderskap till barn

vårdnad

umgänge.

Advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå får ej bevilja allmän rättshjälp för verkställighet av avgörande om underhållsbidrag, vård-

³ Senaste lydelse 1981:1287.

Nuvarande lydelse

nad eller *umgägesrätt*. Ej heller får advokat eller biträdande jurist bevilja allmän rättshjälp

1. om den rättssökande är dödsbo,

2. om den rättssökande är bosatt utom riket,

3. om den rättsliga angelägenheten skall prövas eller på annat sätt behandlas utom riket.

Föreslagen lydelse

nad eller *umgänge*. Ej heller får advokat eller biträdande jurist bevilja allmän rättshjälp

1. om den rättssökande är dödsbo,

2. om den rättssökande är bosatt utom riket,

3. om den rättsliga angelägenheten skall prövas eller på annat sätt behandlas utom riket.

26 §

Ersättning som avses i 9 § andra stycket 4 utgår enligt bestämmelser som regeringen meddelar.

Ersättning enligt första stycket *bestämmer* av den myndighet inför vilken inställelsen sker. Vid inställelse för blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper i mål om faderskap enligt 3 kap. föräldrabalken *bestämmer* ersättningen av domstolen. Ersättning för inställelse vid läkarundersökning enligt 21 kap. 10 § föräldrabalken *bestämmer* av länsrätten.

Ersättning enligt första stycket *bestäms* av den myndighet inför vilken inställelsen sker. Vid inställelse för *sådan* blodundersökning eller annan undersökning rörande ärftliga egenskaper *som avses i lagen (1958:642) om blodundersökning m.m. vid utredning av faderskap bestäms* ersättningen av domstolen. Ersättning för inställelse vid läkarundersökning enligt 21 kap. 11 § föräldrabalken *bestäms* av länsrätten.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1983.

Innehåll

Propositionens huvudsakliga innehåll	1
Propositionens lagförslag	2
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 17 mars 1983 ...	12
1 Inledning	12
2 Allmän motivering	13
2.1 Beslutande myndigheter	13
2.2 Förutsättningar för verkställighet	15
2.3 Tvångsmedel	17
2.4 Olovligt bortförande av barn	21
2.5 Kostnader m.m.	22
2.6 Ikraftträdande m.m.	22
3 Upprättade lagförslag	23
4 Specialmotivering	23
4.1 Förslaget till lag om ändring i lagen (1983:47) om ändring i föräldrabalken	23
4.2 Förslaget till lag om ändring i föräldrabalken	23
4.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1983:48) om ändring i brottsbalken	37
4.4 Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1972:429)	39
5 Hemställan	40
6 Beslut	40
Utdrag av lagrådets protokoll den 29 mars 1983	41
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 7 april 1983	51
Bilaga Lagrådsremissens lagförslag	53

